

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Collegium Universi Juris Canonici

Engel, Ludwig
Salisburgi, 1693

2. De Constitutionibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61596](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61596)

fidem Catholicam, & auctoritatem Universalis Ecclesiae, Romanique Pontificis spectant, ad Theologiam & Controversias fidei, item ad alios Titulos juris Canonici, ubi de administratione Sacramentorum, de Majoritate & Obedientia, de Hæreticis &c. agemus, remittimus.

TITULUS II.

De Constitutionibus.

§. I.

Quid, & quotuplex sit constitutio, ac quamnam ejus causa?

SUMMARIA.

1. Quid & quotuplex Jus naturæ?
2. Quid & quotuplex jus gentium?
3. Quid lex positiva?
4. De Lege Divina.
5. Leges Veteris Testamenti quales, & an etiam hodie obligent?
6. De Lege Divina Novi Testamenti, & Epistolis Apostolorum.
7. Quid Lex humana positiva & quotuplex?
8. De conditionibus, & causis legum humanarum.

Constitutio, à constituendo, sive statuendo dicta, in sensu ordinario solum legem positivam & scriptam denotat, & non nisi valde impropiè *Jus naturæ*, vel *Consuetudo* constitutio diceretur. Est enim *Jus naturæ*, inquit Ihd. in c. 7. dist. 1. *communis omnium rationum. ex instinctu naturæ, non constitutione aliqua procedens.* Et *Consuetudo*, quæ non de statuto, sed moribus solum tracta est. c. 4. c. dist. 1. Quia verò in constitutionibus frequens *Juris naturalis* mentio fit, & pleræque leges, ac constitutiones in Jure naturæ fundamentum aliquod habent, ideo prænotare oportet, hoc *Jus Naturæ* dividi solere in *Primævum* & *Secundarium*. *Primævum*, sive *materialiter sumptum* est, quod na-

tura omnia etiam bruta animantia docuit, ut maris & femine conjunctionem, proli educationem, contra violentiam defensionem &c. *Secundarium* autem, quod à ratione dependet, & hominibus proprium est, uti sunt liberorum hereditaria saltem in legitima successio, pactorum & contractuum observatio, alieni injusti damni evitatio. Unde non ineptè Gratianus in *primis. dist. 1.* summam juris naturalis in illo Evangelij præcepto *Matt. 7. v. 12.* contineri aserit, quo *quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri. & prohibetur alii inferre, quod sibi nolit fieri.* Dummodo ea interpretatio adhibeatur, ut illa voluntas, quæ sibi quis vult aliquid fieri, vel non fieri, sit secundum rectam rationem, & circa talem rem, in qua quis, si casum in propriâ suâ personâ fingeret, debitum justitiæ agnosceret; non verò ex inordinato affectu, vel habendi cupiditate. E. g. debeo Titio centum ex mutuo, quod ille, quia nullum habet à me chyrographum, probare non potest, cogito, an teneam solvere? Invertam casum, & ponam Titium mihi debere mutuum, quod probare nequeam, mox dictabit naturæ instinctus, quid vellem mihi fieri, quod justum & æquum sit, ergo idem in eodem casu, & iisdem circumstantiis faciam alteri &c. Aliud est, si cuperem à Titio mihi donari centum, non ego propterea teneor Titio donare centum, quia hæc voluntas circa alterius bonum cum damno ejus, vel non est secundum rectam rationem, vel per se clarè constat, quòd non habeat materiam debiti & obligationis. Unde etiam Lex naturalis apud Theologos *recta hominis conscientia & participatio quædam Legis æternæ in creatura rationali* convenienter appellatur.

Porro Jus naturale *secundarium* etiam *Jus gentium* vocatur, quòd omnibus gentibus inditum sit. Hinc in Jure obligationes

ex contractibus, item modi acquirendi, qui habentur in *lib. 2. Inst. tit. 1. promiscue* & Juris naturalis, & gentium dicuntur. Sed & *Jus gentium* dividi solet, quod aliud sit *Primum*, aliud *Secundarium*; sive aliud *rationis*, & aliud *ratiocinationis*. Jus gentium *Primum* & rationis est ipsum Jus naturale *secundarium*, sive illa ratio æquum ab iniquo dijudicans à natura, sive Deo Authore naturæ hominibus infusa. Jus verò gentium *Secundarium* est, quod ex ratione non simplici, sed *ratiocinata*, & per discursum practicum necessitate hominum ita exigente introductum est. Quo pertinere videntur ea, quæ referuntur in *c. Jus gentium. p. dist. 1.* nimirum *sedium occupatio, munitione, bella, captivitates, postliminia, Legatorum non violandorum Religio* &c. Similiter quæ ponit *JC. in l. ex hoc jure. s. ff. de l. & l. Ex hoc jure gentium*, inquit, *introducenda bella, disceptationes gentes; regna condita, dominia distincta; agris termini positi, adificia collocata; commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes instituta; exceptis quibusdam, quæ à jure Civili introductæ sunt.* Unde consensus & obligationem ex contractu *Jure naturæ & gentium* *primario* stringere, modum autem contrahendi *Jure gentium secundario* introductum, stipulationem verò, & literarum obligationem, item & præscriptionem juris Civiles inventum esse dicimus. Et hoc jus gentium non tam constitutionibus, quam consuetudini, & mori, sive usui hominum annumerandum est: nisi quod multa, quæ juris naturæ & gentium sunt, lege etiam positiva, & constitutione Imperatoriâ, vel Pontificiâ confirmantur.

Plurimum autem interest, sitne aliquid præcisè Juris positivi humani, vel etiam Juris naturalis. Nam quæ juris naturæ sunt, contrariâ institutione, vel consuetudine ab

rogari nequeunt, *g. sed naturalia. rr. l. de l. N. G. & C. c. ult. de Consuet.* Secus verò illa, quæ Juris tantum humani sunt, *c. i. hoc tit. in 6.* Quod verò *Ulp. in l. Jus Civile. 6. ff. de l. & l.* dicit, juri naturali à jure Civili addi & demi posse: non intelligendum est eo sensu, quod pro arbitrio jus naturale abrogari valeat, sed quod Legislatores propter certas circumstantias in materia, vel objecto possint declarare hunc, vel illum casum sub præcepto juris naturalis non comprehendi: v. g. præscriptionem sub illo præcepto, *ne quis cum damno alterius locupletetur*; eò quod hoc præceptum tantum intelligatur *de injusta locupletatione*, præscriptio autem propter publicam utilitatem, & ad incertitudinem dominiorum, ac copiam litium evitandam non sit *injusta*. Item quæ Juris naturæ sunt, semper in conscientia stringunt, *d. c. ult. de Consuet.* Leges verò humanæ quandoq; solum in foro externo, non interno obligant, ut si merè pœnales, si in falsa præsumptione fundatae sint &c. quæ de re inferius in *g. 3.* plura tractabimus.

Lex *positiva* est constitutio scripta, ait *Isidorus in c. 3. dist. 1.* unde & secundum aliquos Lex à *legendo*, cum *in scriptis* proponatur; vel secundum alios à *ligando*, quod populos *liget*; aut à *eligendo*, quod sit electa vivendi norma, denominatur. Nam cum effrœnata hominū cupiditas in vitia & jurgia prona sit, ideo legem dare necesse fuit, ait Pontifex *in proem Decret.* ut appetitus noxius sub juris regula limitetur, per quā genus humanum, ut *honeste vivat, alterum non ledat, jus suum cuiq; tribuat*, informetur.

Est autem constitutio *positiva* duplex, *4* *Divina* & *Humana*: *Divina*, quæ à Deo lata est; & hæc rursus subdividitur, quod alia sit *Veteris*, alia *Novi Testamenti*. Inter Leges veteris Testamenti denuò discrimen est constituendum: alia enim sunt *Ceremoniales*, alia *Judiciales*, & alia *Morales*.

Ceremoniales sunt, quæ ad cultum Divinũ & ritus sacrificiorũ Judaicorum pertinent: *Judiciales*, quæ circa causas judiciales & debitum ordinem, ac æquitatem in populo Judaico servandam præscriptæ erant: *Morales*, quæ ex dictamine & instinctu nature procedunt, uti sunt Decalogi præcepta.

Leges *Ceremoniales*, & *Judiciales*, quia vel specialiter pro gente Judaica, eorumq; moribus latæ, vel præfigurativæ Christi, & *umbra futuri luminis* erant, per Adventum Christi, & veri luminis disparuerunt, & vim obligandi amiserunt, ut ex D. Paulo ad Gal. 3. & 4. satis probatur, & docent Interp. communiter ad cap. un. de Purif. post partum. Imo *Ceremonialium* legum observatio non tantum mortua, sed etiam mortifera & interdicta est Christianis. *Judiciales* verò licet ex se non obligent tempore gratiæ, propter moralem æquitatem tamen, vel honestatem possunt etiamnum hodie vel constitutione, vel consuetudine introduci c. 1. de Homicidio. c. 1. & seqq. de Injuriis. Illæ quoque leges *Ceremoniales*, quæ non tam mysteria nascituri Christi præfigurabant, uti sunt immolatio Agni, circumcisio &c. quam potius ad devotionem, & cultum Dei decenter peragendum pertinebant, veluti vestes Sacerdotales &c. etiam in nova lege per Ecclesiam repeti possunt, ita tamen, ut non ex Lege Divina, sed Ecclesiastica obligent.

Moralia præcepta veteris Testamenti adhuc vim habent, & perpetuò habebunt, non tam ex auctoritate veteris Legis, quam ex eo, quòd sint à natura ipsa instituta, & à Christo in Evangelio passim præcepta, & *mandata servare* jubente repetita. Demum aliqua sunt leges *Mixtæ*, quæ partim sunt *Ceremoniales* vel *Judiciales*, & partim *Morales*, cujusmodi sunt *Decimæ*, quæ quoad quantitatem, scilicet decimam partem, legibus *Judicialibus*, quoad congru-

am sustentationem ministrorum Ecclesiæ *Moralibus* rectè annumerantur, ut infra ad Tit. de Decimis. n. 2. dicitur. Item *Sabbathi sanctificatio*, quæ quoad diem Sabbathinum, qui aliquibus saltem diebus soli Deo debetur, *moralis* est. Istæ leges *Mixtæ* non obligant quidem hodie ex Jure Divino, in quantum sunt *Ceremoniales*, vel *Judiciales*, sed in quantum sunt *Morales*, quæ de re videri poterit Cov. Variar. Resolut. l. 1. c. 17.

Leges Divinæ novi Testamenti sunt, 6 quæ à Christo Domino circa Fidem, Sacramenta, & Sacrificium constitutæ sunt, atque ab ipso, vel ab Apostolis promulgatæ. Circa epistolas & scripta Apostolorum advertendum est, quòd illa tantum ibi contenta sint Juris Divini, quæ talia esse ex verbis Apostolorum sufficienter colligi potest, v. g. si Apostolus dicat: *Ego accepi à Domino, Dominus ordinavit.* &c. Cæterum verò ipsi Apostoli tanquam suo tempore Primates, & Antistites Ecclesiæ multa separatim à præceptis Divinis pro rationabili fidelium directione, sicuti hodie solet SS. Pontifex, & Episcopi, statuerunt. Ita præter Canones Apostolorum exemplum est in Epistola I. Pauli ad Tim. c. 3. & ad Tit. c. 1. ubi Apostolus prohibuit ordinari Episcopum, vel Presbyterum, qui sit *Bigamus*, *criminosus*, *percussor*, & tamen id solum pro lege Ecclesiastica agnoscitur, & idèd in bigamia summus Pontifex, in criminibus non valde enormibus post peractam poenitentiam aliquando Episcopus dispensare potest, c. & si Clerici. 4. §. de adulteris, de Judicis. Hen. Zoël. ad tit. de Bigamis non ordinand. n. 14.

Lex humana positiva describi potest, 7 quòd sit, *rectè agendorum ratio à publica potestate communitati denunciata cum voluntate eam perpetuò obligandi.* Dividitur in *Ecclesiasticam* & *Sacularem*.

illa à potestate Ecclesiastica, hæc à Magistratu seculari descendit. Utraque subdividitur in *Generalem & Particularem*; *Generalis*, quæ ordinario nomine Legis, vel Canonis appellatur, est illa, quæ à summo Pontifice, vel Principe Ecclesiastici, vel secularis status lata univèrsim in totâ Ecclesiâ Catholicâ, vel toto Imperio obligat: *Particularis* verò, quæ communiter *statutum* vocari solet, ab inferioribus Episcopis, aut Prælatibus, vel Principibus superiorem recognoscentibus proficiat.

Dixi I. Legem esse, *rectam agendorum rationem*; quibus verbis causâ *materialis*, & *finalis* legum insinuat, *Er it enim Lex*, ait iterum *lucidior in cap. 2. dist. 4. honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriam consuetudinem, loco, temporique conveniens, necessaria, utilis*, nullo privato commodo, sed pro *communium civium utilitate* conscripra. In dubio autem, si de manifesta legis injustitia non constet, sicut alias mandatum superioris præsumitur iustum, ita etiam à subditis lex iusta teneri debet, licet fortassis aliqua rationes in contrarium opponi possent: cogitandum enim, à prudente Legislatore inter diversa rationum momenta ad tollendam ambiguitatem, & disputationis materiam illa selecta fuisse, quæ pro Republica utiliora visa sunt: *Cor enim Regis in manu Dei est*, & per *sapientiam Divinam Reges regnant*, & *legum Conditiones iusta discernunt*. Prov. 8. Unde & D. August. *in c. in istis. 3. dist. 4. In istis temporalibus legibus*, inquit, *quamquam de his homines judicent, cum eas instituant, cum tamen fuerint instituta, non licet iudici de ipsis judicare, sed secundum ipsas*. adde rectum in L. non omnium. 20. cum L. seq. ff. de Legibus.

Dixi II. à *publicâ potestate*: ex quo causa *efficientis* legum colligitur; nam in statu

Ecclesiastico, & circa spiritualia, ac ecclesiastica negotia nunquam potestas legem ferendi penes privatos, & populum fuit: in statu autem seculari & veteri Imperio Romano populus quidem auctoritatem leges, & plebiscita faciendi habebat, *c. 1. & 2. dist. 2. de quibus 32. ff. de LL.* postquam verò populus sibi Reges, & Imperatores contulit, omnem illam auctoritatem à se abdicavit, & Lege Regiâ in Principes suos transtulit. L. 1. ff. d. *Constit. Principum*.

Dixi III. *cum voluntate eos obligandi*, quibus verbis *forma*, & *affectus* denotatur: ad formam enim legis pertinet, ut Legislator per apta verba declaret mentem suam, quòd non tantum consulendo, vel suadendo aliquid dicat (quale consilium necessariam obligationem non habet, nec transgressores ejus regulariter peccatum, vel poenam incurrunt) sed jubendo & præcipiendo, & ita quidem clarè, ne Lex per obcuritatem captionem aliquam contineat. *d. c. 2. dist. 4.* Cum autem circa causas præsertim *materialem & efficientem* plurâ adhuc notatu digna occurrant, sit

§. II.

De Causa materiali & efficiente Legum.

SUMMARIÆ.

9. Quales actus virtutum possint per legem præcipi?
10. Quæ possint prohiberi?
11. Permittuntur quandoque injusta.
12. Lex prohibitoria habet saltem poenam arbitrariam.
13. Delicta quædam mixti fori.
14. Actus interni & occulti qualiter possint esse materia legum.
15. De causa efficiente legum.
16. S. Pontifex circa salutem animarum Legislativus universalis, & quid circa Judæos, Gentes, & hereticos?
17. Concilia quotuplicia, & de eorum potestate legislativa.
18. Episcopus in sua diocesi an possit id, quod Papa in Ecclesiâ?

19. *Quæ non deus potestas Episcopis statuendi contra jus commune Ecclesie, & tamen valeat consuetudo?*
 20. *De Legatorum statutis.*
 21. *De statutis Capitulorum sede vacante, eorumque revocatione.*
 22. *De statutis Capituli cum juramento.*
 23. *De statutis Ordinum Regularium.*
 24. *Reformatio Ordinis an ab omnibus professio acceptanda?*
 25. *Conventus & Capitula inferiorum Ecclesiarum an habeant potestatem statuendi? alia Summaria sub §. 3.*

Cum legis virtus sit *imperare, vetare, permittere, & punire*, teste Jurisconsulto in *l. 7. ff. de LL.* idem legum debet esse materia, quæ iuste *imperetur, prohibeatur, vel permittatur.*

9. Possunt igitur imprimis præter actus iustitiæ, & ut suum cuique reddatur, etiam opera aliarum virtutum, ut Temperantiæ, Continentiæ, Religionis &c. & quæ ad has virtutes consequendas, tanquam media sunt, ut certarum dierum jejunium, decens in vestitu incessus, concionum & Missarum frequentatio, *imperari, & præcipi*, dummodo virtutes non sint tales, quarum sectatio populo sit nimis ardua, & difficilis, prout forent actus consiliorum Evangelicorum, nimirum paupertas, calibatus &c. hæc enim, licet ex post factò rectè præcipiantur illis, qui ad eorum observationem se prius per votum, aut per professionem religiosam voluntariè obligarunt, universaliter tamen, & ante spontaneam obligationem rationabiliter præcipi non possent.

10. Ex adverso *prohibitoria* legis materia sunt omnia illa, quæ iustitiæ aliisque Virtutibus, quarum observatio Reipublicæ utilis, & facilis est, contrariantur. Nec inrerest, an jam prius lege Divinâ, aut Naturali similes actus præcepti, vel prohibiti existant: nihil enim impedit, quin idem actus pro meliori Juris Divini, aut Naturalis observatione, vel declaratione, jure in super humano contineatur.

Permitti per leges possunt ea, quæ iusta, **II** quæ honesta sunt. Imò etiam aliquando injusta, & inhonesta ad evitacionem majoris mali, suorumque in Republica post omnem possibilem diligentiam nequeat evitari, non quidem approbando minus malum tanquam licitum, sed dissimulando ejus pœnam. Ita multi existimant *Deut. 23.* concessum fuisse Judæis exercere usuras cum extraneis, ne cum suis fratribus exercerent: ita ad præcavenda majora, & atrociora carnis delicta apud quasdam calidiores nationes minora, ut fornicationes tolerantur, & exempla sunt *Genes. 19. v. 8. & Judicum. 19. v. 24.* Textus quoque notabiles in *cap. 1. & 2. dist. 13. c. 12. causa 32. quest. 7.*

Pununt demùm leges malefactores in **12** Republica. Et si lex simpliciter aliquid prohibeat, quamvis pœnam determinatam non addat, ejus tamen violator Judicis prudentis arbitrio puniatur: frustra enim leges prohibitoria ederentur, nisi malefactores formidine pœnæ coercerentur. Julius Clarus *lib. 5. sent. 9. §. 33. & ibi additio prima.* Menoch. *de Arbitrar. lib. 2. cas. 365. num. 2.*

Sunt autem quedam delicta *mixti fori*, quibus tam à Jure Canonico, quam Civili certæ, vel arbitrarie pœnæ prestitutæ sunt. Et in his inter Judicem Ecclesiasticum & sæcularem locus est præventioni: ita tamen ut in majoribus criminibus, in quibus jure Canonico pœna plerumque potius *medicinalis*, quam *vindicativa* infligitur, punitus in foro Ecclesiastico adhuc ad tertorem malis hominibus incutientum in foro sæculari puniri possit. *c. 2. de Maledictis. c. felix. §. vers. per hoc quoque. de Penit. in 6. l. placer. §. C. de SS. Eccl.* De consuetudine in enormibus criminibus circa Laicos Ecclesia ordinariè totam pœnitentiam Judicis sæculari relinquit.

Plura

Plura de punitione delictorum *in lib. V. Decretalium*, atque *in Tit. de Pœnis* traduntur.

14. Difficilis est *questio*, an & qualiter actus *interni*, vel *occulti* hominis materia legum humanarum esse possint? Etenim *in l. 18. ff. de Pœnis. in c. cogitationis. 14. de Pœnit. dist. 1.* dicitur, quod *cogitationis pœnam* (intellige in foro externo) *nemo patiatur*. *In c. sicut 6. c. 33. c. tua nos. 34. de Simonia. in Trident. Sess. 24. de Reformatione. c. 1.* habetur quod *Ecclesia de occultis non iudicet*. Item *in lib. V. Decretalium* docebimus, simoniacum, hæreticum, vel usurarium *purè mentalem* pœnas Juris non incurere. E contra *in c. dolentes. 9. de Celeb. Miss.* præcipit Pontifex, ut officium Divinum à Clericis *devotè* recitetur: *devotio* autem & *elevatio mentis* ad Deum actus utique *internus* est. Similiter *in Clem. 1. s. verum. de Hæret.* excommunicatio statuitur in eos, qui ex odio, gratiâ, vel avaritiâ omittunt inquisitionem contra hæreticos, cum tamen odium, gratiâ, vel avaritiâ actus plerumque *interni & occulti* sint. Item in Concilio Trid. *sess. 24. de Refor. c. 6.* privilegium datur Episcopis, ut possint absolvere à censuris, & irregularitatibus ex delictis *occultis* provenientibus. Denique quis neget, peccatum contra præceptum Ecclesiæ, qui diebus jejunii clam, & nemine vidente, comederet carnes; Clericum, qui occultè omitteret recitare Divinum Officium &c. alias haud dubiè futurum, ut subditi obedirent suis Superioribus ad oculos, & privatim omnia mandata ecclesiastica, & secularia violarent.

In hac celebri questione utendum est distinctione. Nam alii sunt actus *merè interni*, & *per se occulti*, qui in solo animo, & cogitatione mentis consistunt; atque hi ordinariè soli Deo subiecti sunt, humanum autem iudicium eos cognoscere non potest,

& consequenter nec præcipere, nec punire. Quo faciunt exempla de simoniaco, hæretico, & usurario *purè mentalibus*. Alij sunt *externi*, qui præter animi cogitationem etiam ad opus, vel actum externum processerunt; & hi licet sint *per accidens* occulti, quia secretò facti, testibus vel aliis documentis probari non possunt, subjacent tamen jurisdictioni & potestati legislativæ, quamvis ex defectu probationis aliquando per accidens iudicium humanum effugiant. Sic si Episcopus censuram ferat, ut *quisquis furtum sacrilegum fecerit, excommunicationem incurrat*; in hanc censuram incidet, qui etiam nemine vidente furatus fuerit. Pariter qui libros hæreticos clam legerit, excommunicatione Bullæ Cœnæ (supposito quod ea Bulla in illo loco recepta sit, de quo dubitari potest in Germania, vid. quæ dixi *in Man. Paroch. par. 3. c. 2. circa locum Bullæ*) incurret: tamen si interim tales in iudicio externo ob defectum probationis puniri non possint, quod per accidens contingit. Alij denique sunt actus *mixti*, partim *externi*, partim *interni*, in quibus præter actum externum etiam interna animi præparatio sive intentio concurrat, & ad operis externi moralem perfectionem, & substantiam necessariâ est, ut in Sacramentorum administratione, perceptione, & celebratione Divini officij &c. Propterea si Ecclesia præcipere potest opus externum v. g. celebrationem Missæ, Sacramentorum administrationem, & perceptionem &c. potest etiam saltem *indirectè* præcipere id, quod est necessariò connexum, & sine quo opus externum *valide & rectè* non perficitur, ut devotionem, intentionem confiteandi, contritionem &c. *de connexis enim idem est iudicium*, & homo non tantum quoad directionem corporalem, & materialium externarum actionum, sed etiam quoad directionem animæ Superioribus

subjectus est juxta illud Apostoli ad Rom. 13. v. 1. *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit*, & paulò post: *ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram* (scilicet Judicis externi) *sed etiam propter conscientiam* &c. & ad Hebr. 13. v. 17. *Ipsi superiores pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddanturi*. Praterèa sicut lex præcipere potest actum internum concomitanter cum externo, ita etiam actum malum internum punire valet, quatenus operi externo connexus est; quo sensu interpretandus est textus in dicto Clemens. 1. §. *verum*, de Hæreticis. exemplum in Jure Civili est ex tit. de Injuris, ubi tunc demùm injuria punitur, si ex animo & intentione injuriandi processerit. l. *si non convitii*. §. C. de Injuris.

15 Causa efficiens legum humanarum, ut jam in priori §. insinuatam, publica potestas est, quæ in statu Ecclesiastico penes summum Pontificem, & reliquos Prælatos, in statu sæculari penes Imperatorem, & alios Principes ac Dominos residet; ita tamen, ut quilibet Legislator pro modo tantùm, & termino suæ jurisdictionis legem ferre possit, *extra territorium enim, & supra jurisdictionem suam jus dicenti impune non paretur*. l. *ultima ff. de Jurisdictione*.

16 *Summus Pontifex* in materia spiritali, & concernente salutem animæ, ac rectam Ecclesiæ gubernationem in toto orbe Christiano legem ferre potest; quia ipsi omnium suarum ovium curam in Beato Petro Christus commisit, *Matth. 16*. Porro etiam Hæretici, quàmvis de factò resistent, de jure tamen lege Pontificiâ obligantur; non item Judæi & Gentiles, nisi quatenus illa lex jus Divinum, vel naturale contineret, ex ea differentie ratione, quòd Hæretici per Baptismum in Ecclesiam ingressi, ejus

subditi, licet rebelles, effecti sint. Unde etiam DD. inferunt, quòd ad fidem Ecclesiæ Catholicæ suscipiendam, sicuti rebelles subditi ad obedientiam, compelli possint; secus verò Judæi & Gentiles, quibus nunquam per Januam Baptismi in Ecclesiam ingressis rectè accommodatur illud Apostoli 1. ad Corinth. 5. *Quid mihi de iis, qui foris sunt* (id est extra Ecclesiam) *judicare, nam eos Deus judicabit* &c. Quid verò de hæreticorum matrimonii, vel quæ in locis hæreticorum à Catholicis contrahuntur, dicendum, trademus in *Lib. IV. ad Tit. de clandestina desponsatione n. 20*. Plura item de S. Pontificis autoritate inferius hoc libro in tit. de *Majoritate & obedientia*, explicabuntur.

Cæterùm quòd de summo Pontifice, etiam de *Conciliis generalibus Oecumenicis* sentiendum est: nam & his jurisdictione in totam Ecclesiam, & omnes Christianos competit; neque aliter legitima sunt, quàm si autoritate Romani Pontificis congregentur, & confirmentur *cap. significasti. 4. de Electione*. Alia sunt Concilia *Provincialia*, quæ Archiepiscopi unà cum suis Suffraganeis in suis Provinciis instituunt. Alia *Dicecesana* vel *Synodalia*, quæ Episcopi celebrant in suis Dicecesibus. Et hæc quidem potestatem leges & statuta condendi habent, sicut ipsi Archiepiscopi, & Episcopi, sed ita, ut eorum jus & obligatio ultra terminos Provincie, aut Dicecesis non extendatur: adeò ut tametsi in Decreto Gratiani quidam Canones ex aliquo Concilio Provinciali, vel Dicecesano allegentur, eos tamen non esse universaliter obligatorios, omnes illi adnotarint, qui nobiscum docent, Decretum Gratiani ad primariam suam auctoritatem revocari. Deinde etiam advertendum est, quòd inferiores Prælati, neq. soli, nec in Conciliis sine licentia summi Pon-

Pontificis aliquid statuere valeant contra jus commune Canonicum. Inferior enim legem Superioris abrogare non potest; & condere ac tollere legem ab eadem potestate procedunt, *Clem. Ne Romani. 2. in princ. de Electione.* Circa ea proinde solum leges ferre possunt, quæ ad reformationem morum, vel cultum divinum pertinent, aut quæ jure communi aperte decisa non sunt.

18 Non obstat vulgare dictum, quoddam Episcopus in sua Diocesi possit ea, quæ Pontifex in tota Ecclesia: quia id universaliter concedendum non est, sed cum dependentia & subordinatione ad Papam, tanquam Superiorem, & salvis illis, quæ summo Pontifici specialiter reservata sunt: nam Ecclesia Romana, quæ prima est, & Dioceses ac Episcopatus inferiores divisit, ita reliquis Ecclesiis, earumque Prælati vices suas largita est, ut in partem vocaret sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. *c. qui se. 12. causa 2. quæst. 6.*

19 *Querit* ad propositum hujus loci Panormi: *in c. ult. de Consuet. n. 9.* quare Imperator potius Principibus secularibus concedere soleat, ut in suis terris possint facere statuta contra jus commune Civile, quam Pontifex Episcopis? Item quare in aliqua Diocesi possit introduci consuetudo contra jus commune Canonicum, & non etiam statutum? Responderi potest ad *primum*, quia majus est periculum in abrogatione Juris Communis Ecclesiastici: hoc enim cum principaliter ordinetur ad finem salutis æternæ, timendum foret, ne forsitan cum periculo animarum erraret Episcopus, dum contra S. Pontificis Christi Vicarii & Pastoris universalis iudicium & legem suo arbitrio statuere permetteretur. Jus autem seculare ordinatur principaliter ad statum externum politicum, quem inferiores Prin-

cipes possunt secundum naturam & mores singularum nationum sine gravi periculo facilius dirigere. Quod si etiam lex communis Ecclesiastica non possit certo populo cum fructu accommodari, S. Pontifex ea de re informandus est, atque ejus desuper cognitio, & mutatio vel renitio legis expectanda. Responderi potest ad *secundum* cum eod. Panorm. quod consuetudo, si sit tamen rationabilis, habeat tacitum consensum summi Pontificis, rationabiles enim consuetudines tolerantur *ex tot. tit. de Consuet.* quem consensum S. Pontifex potius (saltem per modum dissimulationis) factis rationabilibus hominum impendit, quam statutis Episcoporum, eò quod uti potestate legislativâ contra Papalia decreta etiam ex causâ rationabili videatur sapere aliquam ambitionem, quæ successivè *aperit viam* ad plures inobedientias. Addi etiam potest quod plerumque difficilius sit impedire consuetudinem, quæ ex diuturno tempore, & inveteratis moribus processit, quam statutum vel legem particularem.

Legati Sedis Apostolicæ etiam statuta facere possunt in provinciis, & locis suæ legationis, quæ durant etiam post officium eorum finitum. *c. ult. de Officio Legati.*

Capitula Cathedralium Ecclesiarum, 21 sede Episcopali vacante, etiam statuta, & constitutiones facere possunt, quia succedunt in jurisdictionem Episcopi, ex quâ dimanat potestas statuendi. Et illa statuta etiam durant in tempus futuri Episcopi: quavis enim jurisdictione Capituli sit tantum temporalis, quâmdiu sedes vacat, quod tamen ex ea recte gestum est, perpetuum haberi debet, *art. c. si de Officio Legati. & statum legitime. 73. de R. I. in 6.* Sed Capitulum sede vacante potest quidem statuere circa ea, in quibus tunc habet jurisdictionem, ut circa negotia

negotia ipsum Capitulum concernentia, circa reformationem morum, causas judiciales &c. non verò circa talia, per quæ præjudicetur juri, authoritati, vel rebus successuri Episcopi, ut si vellet statueret, quòd *Charitativum* subsidium totum, vel pro parte minueretur, quòd redditus Episcopales essent inter Capitulares distribuendi &c. nam in personam Episcopi ejusque jura, & redditus Capitulum nullam habet jurisdictionem, consequenter in iis statuere nihil potest. Episcopus quoque successor potest ex causâ rationabili statuta à Capitulo sede vacante facta revocare, non secus ac alia statuta suorum Antecessorum, quia Capitulum vel Antecessor non potest Episcopo successoris legem perpetuam præfigere, *cum par in parem non habeat imperium* aut jurisdictionem, *c. innotuit. 20. de Electione.* Videatur Quarant. in *Summa bull. verbo Capitulum sede vacante.* Frid. de sen. *conf. 16. & Pavin. in speciali tractatu, de potestate Capituli sede vacante.*

22 Aliquando autem Capitulares sede vacante, speciali pacto aut juramento se obligant, ut quisquis in Episcopum eligendus fuerit, certa statuta inviolabiliter observare debeat: quæ pacta aut juramenta obligant novum Episcopum ad præstationem fidei interposita, nisi forent manifestè in præjudicium, Canonum vel Ecclesiæ, vel animarum, vel dignitatis Episcopalis. *cap. ult. de Pactis.* textus ad propositum notabilis, ubi Panor. & Barb. *in c. sicut nostris. 27. de Jurjurando.*

23 Ordines etiam Religiosi, eorumque Prælati leges & statuta facere possunt juxta consuetudines suas, privilegia & modum suæ Regulæ. Utrum autem Religiosi teneantur semper acceptare nova statuta Reformatoria? Respondeo esse distinguendum,

24 an tales reformationes sint contra

pravas consuetudines, quæ tendunt ad dissolutionem disciplinæ monasticæ, violationem votorum, & scandalum aliorum hominum? & haud dubiè dicendum est, Religiosos teneri, ac compelli posse ad necessarias istas reformationes acceptandas, quæ tamen primam Regulam duriorum non constituent, *c. relatum. 7. & ibi Gloss. ne Clerici, vel Monachi. c. unico. de Statu Regular. in 6.* An verò reformationes fiant contra consuetudines, & mitigationes rationabiles, quæ primævum Regulæ rigorem juxta patriæ, & hominum naturam citra animarum periculum temperarunt, v. g. quòd matutinum oreter de mane, quòd liceat carnibus vesci &c. & probabilius videtur, quòd Religiosi similem reformationem acceptare non teneantur: quamvis enim simpliciter professionem fecerint secundùm Regulam, tamen nec in Novitiatu experientia, nec in professione intentio fuit aliter se obligandi, quàm ad Regulam juxta præsentem usum rationabiliter mitigatam: neque enim perfectio religiosi hominis in maximo rigore, & vitæ austeritate consistit, quam multi sine corporis, & etiam frequenter animæ, ac desperationis periculo ferre non possent, sed in perfectione amoris Dei, & in *declinando à malo, ac faciendo bonum*: ad quod assequendum etiam in Ordine mitigatione sufficientissima media sunt, & considerandum, quòd sæpè primi Regulæ Fundatores certæ nationi & terræ, ubi vixerunt, regularia statuta accommodarint, quæ alibi ob diversam terræ & hominum naturam utiliter observari non possunt. Si quis verò aliter, quàm per austeritatem se minimè perfectionem consecuturum credat, is vel rigorosas sui mortificationes voluntariè, & privatim suscipere, vel secundùm *c. licet. 18. de Regularibus.* etiam post professionem ad alium strictiorem Ordinem transire valebit.

25 *Conventibus, & Capitulis Regularium, ac Collegiarum Ecclesiarum sede vacante* jurisdictionem (ex qua potestas statuendi deducitur) aliqui negant, aliqui tribuunt, ut inferius in Tit. Ne sede vacante &c. lib. 3. dicemus, idem consuetudo locorum precipue attendenda erit. Ceterum si quid ab his statueretur, vel mediante pallo aut juramento firmaretur circa successorem prelatum, ejusque revocandi potestatem, illa huc accommodari possunt, quae superius de statutis Capituli Cathedralis Ecclesiae sede vacante tradita sunt.

§. III.

De Obligatione Legum in utroque foro.

SUMMARIUM.

- 26. An Legislator teneatur suis legibus.
- 27. Princeps teneatur stare suo pacto.
- 28. An & quatenus peregrini, & viatores teneantur legibus loci?
- 29. Hispanus an extra suam Patriam possit diebus Sabbatis edere intestina animalium?
- 30. Absens modico tempore quando habentur pro praesente?
- 31. Peregrini probabiliter non obligantur particularibus statutis.
- 32. Excipiuntur casus aliquot.
- 33. Respondetur ad contraria.
- 34. An peregrini teneantur alibi legibus domesticis?
- 35. Clerici quatenus ligentur legibus laicorum?
- 36. Lex humana quatenus obliget in conscientia?
- 37. De Lege fundata in praesumptione.
- 38. Haeres non conscientis inventarium, an in conscientia teneatur ultra vires hereditatis?
- 39. Literarum obligatio, de qua in tit. Inst. de Lit. oblig. an procedat in conscientia?
- 40. Leges in praesumptione fundatae quae ratione sint iustae in foro externo.
- 41. Fictio, & praesumptio juris differunt, illa etiam in Conscientia locum habet.
- 42. De Lege poenali, quando obliget in conscientia.
- 43. Ad poenam incurrendam quando requiratur sententia iudicis declaratoria, & quid intersit inter sententiam iudicis condemnatoriam & declaratoriam?

- 44. Poenae corporales quatenus obligent.
- 45. Incarceratus etiam iuste an possit fugere?
- 46. Ad tributa & vectigalia an quis teneatur in conscientia?
- 47. Leges infirmantes actus inter vivos aut ultimarum voluntatum quando procedant in foro interno.
- 48. Pacta nuda obligant in conscientia.
- 49. Actus illicitus non semper est invalidus.
- 50. Si lex actum prohibeat, an in dubio censetur etiam invalidasse?
- 51. Actus aliquando invalidatur civiliter tantum.
- 52. Lex potest actum invalidare civiliter, & naturaliter, & ibi exempla.
- 53. Ex S. C. Vell. & Maced. non est obligatio in conscientia.
- 54. Potissima difficultas, quando irritatio fit propter omisas solemnitates juris.
- 55. Lex est domina rerum.
- 56. Ad actus valorem requiritur voluntas, & potentia agentis.
- 57. Illegimitas occulta impedit in conscientia a dignitate.
- 58. Prohibitio de rebus Ecclesiae non alienandis etiam in conscientia stringit.
- 59. Legum Civilium, quae relicta in testamento non solenni & soluta repeti negant, vel solvi iubent, singularis interpretatio.
- 60. Relictum in testamento non solenni an possit retineri usque ad condemnationem iudicis?
- 61. Solemnitates actuum non fundantur in praesumptione.
- 62. Actum invalidare, & denegare actionem differunt. Alia Summaria sub. §. 4.

Queritur I. utrum Princeps, vel Legislator ipsemet sua lege obligetur? Pro negativa est textus in *l. Princeps. 31. ff. De Legibus*, ubi dicitur, *Principem legibus solutum esse*. Et facit ratio, quod leges ferantur, & dirigantur in subditos, non in Legislatorem: *sibi enim imperare nemo potest* teste J. C. in *l. penult. ff. de Recept. qui arbitri. &c.* & sicut alius *nec par in parem*, ita nec quisquam *in se ipsum* habere jurisdictionem videtur. Econtra pro affirmativa adducitur. *l. digna vox. 4. C. de LL.* ubi Imperatores rescripserunt, *dignam esse vocem Majestatis regnantis legibus alligatum se Principem profiteri, & majus impe-*

& extra eum non extenditur; sicut statutum, vel aliud privilegium locale. arg. c. 2. hoc tit. in 6. Undè licet in Hispania moris sit, diebus sabbathinis comedere intestina animalium, si tamen Hispanus per alias Regiones transeat, eum ad abstinentiam à jure communi Ecclesiastico præscriptam sub peccato teneri cum plerisque DD. docet Navar. in *Man. Confess. c. 23. n. 120.* & Paulus Laym. de *Legibus. c. 12. n. 3.*

Non obstat, quòd absens modico tempore fictione juris reputari soleat pro præfenti in illo loco, à quo abest, & consequenter etiam illius loci privilegijs, & consuetudinibus gaudere possit, sicut in contrarium argumentatur Sanch. de *Matrim. Libro 3. disp. 18. q. 1. n. 7.* quia illa fictio juris non procedit in omnibus, sed in certis tantum casibus in jure expressis, ut si Canonici vel Beneficiati à residentia suorum Beneficiorum modico tempore absint juxta Trid. *sess. 23. de Refor. c. 1.* Aliàs etiam procederet in casu *dicti c. 2.* & excommunicatione per statutum Episcopi latà teneretur, qui extra Diocesim ejus modico tempore existens delinqueret: item à secularibus Judicibus capi non posset malefactor, si extra Ecclesiam immunitate locali gaudentem mox reversurus exiret; quod certè contra communem doctrinam & praxim est. Interim licet hæc sententia Navarri & aliorum ordinariè, maximè ad evitacionem scandalitior sit; propter autoritatem tamen Sanch. & aliorum virorum DD. qui eum sequuntur, non auderem semper alicujus gravis peccati damnare eum, qui contrariam teneret, præsertim rationabili aliqua causa v.g. conservandæ valetudinis accedente, & remoto scandalo, ut si Germanus tempore quadragesimæ in Italia privatim comederet ova, caseum, & alia lacticia, quæ prohibentur in *c. denique. 6. Vers. par an- tem. dist. 4.*

Potissima igitur difficultas quæstionis nostræ est de legibus & statutis particularibus locorum. Respondeo, probabiliorem esse sententiam, quam præ cæteris diligenter examinat, & sequitur Sanch. d. *disp. 18. q. 1.* Peregrinos, & Forenses non obligari particularibus statutis, vel consuetudinibus loci, in quo per modum hospitiū reperiuntur. Ratio est: ubi deficit ordinaria jurisdictio, deficit legum obligatio, quæ jurisdictioem supponit, sed in peregrinos ob brevem hospitiū moram deficit ordinaria jurisdictio. arg. l. *hæres absens. 19. §. 2. ff. de Judicis.* ergo &c.

Attamen hæc regulariter procedunt: nam ab hac regula aliquot casus excipiuntur; ut I. si ex transgressione legum loci aliis detur scandalum; quod tamen scandalum plerumque evitari potest, inquit Sanch. c. l. vel transgrediendo occultè, vel admonendo adstantes, se legibus loci ex communiore DD. sententia adstrictum non esse.

II. Si mora in aliquo loco sit longior, usus communis docet, tales Peregrinos debere se accommodare legibus, & consuetudinibus loci, præsertim in rebus spiritualibus, ut observacione festorum, jejuniorum &c. tum quòd id exigat quies Reipublicæ, quæ aliàs ex diversis hominum moribus perturbatur; tum quòd habitatores ad tempus longius in aliquo loco ibidem quasi domicilium, & forum competens fortiantur,

Quantum autem tempus requiratur ad hanc obligationem inducendam, DD. inter se non conveniunt; mihi videtur probabilius maximè circa leges Ecclesiasticas, quod cum Navar. in *Tract. de Jubil. not. 32. num. 43.* docet Laym. d. l. *num. 1.* sufficere, quòd aliquis non merè tanquam Viator mox pertransiens in loco sit, sed ibidem certo permanendi proposito etiam ad breve tempus, aliquot v.g. septimanarū aut

menſium alicujus negotiationis cauſa habitationem aliquam fixerit, vel conduxerit. *d. l. heres abſens. §. proinde. 2. ff. de Judiciis.* & tunc ſtatim primâ die, quâ cum hoc propoſito habitationem ſibi conſtituit, tenebitur; nam ſicut ad *verum*, ita etiam ad *quasi* domicilium conſtituendum, & ſequentem obligationem, ac fori competentiam inducendam nullius certi temporis lapſus, ſed *animus* tantum habitandi, & *factum* ipſum habitationis inchoata requiritur, ut ex *l. domicilium. 20. ff. Ad municipalem.* in *Tit. de Foro compet.* trademus.

III. Contractuum, aliorumque actuum ſolemnitates etiam à Forenſibus inſtituendâ regulantur ſecundum leges loci, ubi celebrantur. *l. ſi fundus. 6. ff. de Evictionibus. l. 1. C. de Emancip. liber.*

IV. Ob bonum publicum, & ad evitandum damnum poſſunt Viatores certis legibus conſtringi. v. g. ut ſolvant vectigalia, ſic frumentum, aut arma, vel armorum materiam extrahant, ne ultra triduum in loco commorentur, &c. Hæc exceptio paſſim quidem à DD. traditur, ſed quare, vel quomodo in hoc caſu juridiſtictio in Viatores detur, non aſſignant. Forſan iſta ratio non incongruè ſtatu poteſt, quòd jure naturæ, & gentium teneatur aliquis evitare alterius damnum; & qui ſentit commodum tranſitus, ſentire etiam debet onus legum pro bono publico introductarum. Item quia tranſitus non aliter à Magiſtratu conceditur, quàm ſub conditione obſervandarum talium legum, hinc qui tranſire volunt, ipſo facto in ſe prorogant, & agnoſcunt Magiſtratus juridiſtictionem *ap. l. 1. ff. de Judiciis.* Accedit etiam conſuetudo locorum, quæ dare poteſt in multis caſibus juridiſtictionem. *c. alicui. 4. de Arbitris.*

Quintam exceptionem aliqui addunt in *vagis hominibus* nullum certum domici-

lium habentibus: Sed hos non improbabiler excuſat Leſſ. *Lib. 4. c. 2. n. 49.* ex eadem ratione, quâ alios Peregrinos, quòd ſcilicet non ſint proprie ſubditi illius loci, quem tranſeunt, & non ſit in eos juridiſtictio, niſi ex cauſa *delicti*, vel *debiti*; propter quod ubique in jus trahi poſſunt ob publicam utilitatem, ne à delicto impunes, vel à ſolutione immunes evadant.

Porro contra datam reſponſionem ad ³³ principalem quaſtionem contrarie ſententiæ Authores, quibus abſolute placet, Peregrinos omnibus legibus loci adſtringi, plura argumenta opponunt, quæ Sanch. *diſp. 18. n. 4.* adducit, & *n. 10.* reſolvit, ex quibus duo tantum principaliora referam.

Primum eſt ex *c. illa. 11. diſp. 12. ibi cum Romam venio, jejuno Sabbatho: cum Mediolani ſum, non jejuno. Sic & tu, ad quamcunque Eccl. ſiam veneris, ejus morem ſerva.* Reſpondetur, hunc textum imprimis eſſe SS. Patrum Auguſtini & Ambroſii, quorum authoritas magna quidem eſt, ſed non ſemper *deſiſſiva*, ut dixi in *Proamio*, & textus eſt notabilis in *c. 5. diſp. 9.* vel poſſe explicari, ut contineat conſilium, non præceptum, quatenus ſcilicet utiliter, tanquam opus bonum, ſuaderi poteſt hominibus, ut ſecundum particulares loci uſus feſtum, aut jejunitium obſervent, non imperari; vel intelligi de caſu conjuncto cum ſcandalo, vel quo aliquis moram longiorem in aliquo loco trahit.

Secundum argumentum fumitur ab inſtantiâ, quòd nimirum peregrinus Sacerdos, ſi veniat ad locum interdictum, non poſſit ibidem Divina celebrare, aut mortuus ſepeliri; ergo ſequitur, quòd leges loci obligent etiam Peregrinos. Reſpondeo negando conſequens, quia antecedens non provenit ex directâ obligatione interdicti reſpectu Peregrinorum, ſed ex incapacitate ipſius

ipſius loci, qui tali interdico directè affectus eſt, quã de cauſa ne quidem infantes vel amentes (qui tamen interditi, & cenſuræ incapaces ſunt) in loco interdico ſepeliri poſſunt, teſte Cov. in c. *Alma mater. de ſent. excom. in 6. p. 2. §. 4. n. 6.* Reliqua argumenta pleraque diſſolvuntur per exceptiones ſupra poſitas, ut de illis caſibus exceptis explicentur.

Quæritur III. an peregrini teneantur legibus domeſticis ſuæ Patriæ, quamdiu in externis locis verſantur? Reſpondeo negative, quia ſtatuta particularia etiam reſpectu ſubditorum non extenduntur ultra territorium ſtatuentis. c. 2. *hoc tit. in 6. l. ſi. ff. de Jurisd.* Quare non peccabit, qui feſtum, aut jejunium in ſua Patria ab Epifcopo ſtatutum alibi non ſervat, ubi feſtum, aut jejunium ſecundum jus commune non eſt; nec incurret cenſuram Epifcopi per ſtatutum latam, qui extra Diocceſim delinquit. Dico ſi cenſura per ſtatutum lata ſit: nam ſpecialiter per ſententiam in perſonam lata ſubditum etiam extra territorium ſtringit, ut in *Titulo de ſententia excommunicationis*, explicavi. Exceptio eſt, niſi ſtatuti tranſgreſſio vergat in detrimentum, vel injuriam loci; v. g. Si ſtatutum ſit, ne quis verba injurioſa contra Principem, vel Magiſtratum ſub certa poena loquatur &c. *arg. l. ult. ff. de Decret. ab ora. faciend.* Quã ratione etiam ſtatutum, quod Clerici abſentes certo anni tempore ad ſynodum vel Eccleſiam comparere debeant, ſuſtinetur. c. *ex r. n. 11. de Clericis non reſid.* cum enim quilibet civis, & incola naturali quadam æquitate teneatur defendere commodum ſuæ Patriæ, honorem ſui Magiſtratus, hinc eſt, quod ad eum finem legibus rectè conſtringi valeat, tametiſi extra Patriam exiſtat.

Sed quid ſi Jus Commune in Patria ob-

ſervetur, in loco autem tranſitùs contrariã conſuetudine abrogatum ſit? Etiam hoc caſu peregrinum, quamdiu in tali loco vivit, non teneri ad obſervationem juris, cum aliis tradit Sanch. d. diſp. 18. n. 18. & ſeq. & Suar. *Lib. 2. de Feſt. c. 14. in fine.* eò quod hoc ſit quali privilegium locale, quo gaudent etiam Advenæ, & Peregrini; & quilibet poſſit (quamvis non ſemper teneatur) ſe conſuetudini locorum accommodare. Unde inferunt, Germanum v. g. tranſeuntem per Hiſpaniam poſſe die Sabbati inſeſtina comedere.

Quæritur IV. an & quatenus Clerici 35 legibus vel ſtatutis ſæcularium Magiſtratum obligentur? Reſpondeo regulare eſſe, quod ſæculares Magiſtratus ſuis legibus directè obligandi Clericos, & perſonas Eccleſiaſticas, vel ipſas Eccleſias, poteſtatem non habeant. cap. *Eccleſia. 10. hoc tit.* propter defectum jurisdictionis, à quã Clericos jure Divino exemptos eſſe ſæpius alibi probavimus. c. *nimis. 30. de Jurejur. cap. quamquam 4. de Cenſibus in 6.* præſertim ſi in ſpecie & nominatim de Clericis diſponant, quamvis in eorum favorem v. g. ne alienatio rerum Eccleſiaſticarum valeat &c. *d. c. Eccleſia.* niſi diſpoſitio eſſet in *verum* favorem, vel privilegium ſine omni obligationis, aut præcepti onere annexo, v. g. ut Eccleſia gaudeat quadragenariã præſcriptione, vel aliã immunitate &c. Idque ex veteri DD. ſententia extenditur, ut ne quidem circa bona patrimonialia *allodialia* (ſecus eſt de *feudalibus*, quæ non abſolutè, ſed ſub certis reſervationibus, & ſalvo jure feudali in Clericos tranſeunt. cap. *ex tranſmiſſa. 6. de Foro comp.*) ſtatutis Laicorum Clerici ſubjaceant; tum quod exemplo, & argumento ducto à Levitis Veteris Teſtamenti Clerici non tantum ipſi perſonis, ſed etiam rebus ſuis ex-

D 3

enati

emti sint. *d. c. quamquam, & c. ultimo. ubi Gloff. notabilis in Verbo. suis facultatibus. de Vitiis, & honest. Clericorum etiam, quod lex civilis non possit aliquid statuere in bona, nisi obligando simul personas ad ejusmodi statuti observationem sed persona Clericorum à secularibus obligari non possunt, ergo nec bona. Quæ amplius confirmantur ex vulgatis juris regulis, quod *accessorium sequatur suum principale; quod qua Religiosis adherent religiosa censentur; quod de connexis idem sit judicium &c.**

Non obstat, quod alia sint privilegia Ecclesiarum, & Ecclesiasticorum bonorum, quæ bonis partimonialibus Clericorum non competunt, uti quadragenaria præscriptio, restitutio in integrum, & similia: non enim est bona consequentia, si privilegium unum, scilicet exemptionis, est communicatum bonis partimonialibus Clericorum, ergo omnia debent esse communicata: aut econtra, si aliqua non sunt communicata, ergo nullum est communicatum: à particularibus namque ad universale regulariter non est bona illatio. Sane licet Clerici quoad suas personas indubiè exempti sint, sicut Ecclesiarum in partibus habeant Privilegium immunitatis localis, ut maleficos ad se confugientes semper protegere possint; quod majores in judicio, vel contractu læsi in integrum restituantur.

Dixi autem, Clericos regulariter & directe non obligari secularibus legibus: obligantur tamen *indirectè* communibus legibus Reipublicæ, in qua ipsi etiam tanquam membra, & convelles censentur, in quantum tales leges non repugnant SS. Canonibus; aut immunitati Ecclesiasticæ; quales sunt leges contractuum, taxatio mercium, restitutio ex causa læsionis, sive delicti &c. est tamen hæc obligatio non ex

radice secularis jurisdictionis, sed solum secundum vim directivam, quatenus tales leges in æquitate naturali fundatæ sunt, & congruentia est, ut ad communem pacem in Republica servandam, inibi degentes communibus legibus utantur; item quia leges & constitutiones Principum secularium in defectu canonum generaliter à summis Pontificibus recipiuntur in *cap. 1. de Novi oper. nunciat.* Unde etiam secundum vim *coactivam* Clerici à Magistratibus secularibus ad observationem legum secularium constringi, aut ob transgressionem puniri non possunt; hoc enim esset in eos directam jurisdictionem exercere. Imò etiam leges, quæ poenam aliquam continent, & irritant testamenta, contractus, vel reddunt homines inhabiles ad contrahendum, vel testandum ob admissum crimen, non obligare Clericos, eò quod contineant vim *coactivam*, cum communi docet Navar. *de Constitut. consilio 43, n. 5.* nisi à jure Can. receptæ sint.

Quæritur V. An & quando leges humanae sive Ecclesiasticæ, sive Civiles obligent in conscientia? Respondeo sicut subditi tenentur in conscientia obedire suis superioribus, & Magistratibus tam secularibus, quam Ecclesiasticis juxta præcipientibus, ita etiam leges Ecclesiasticæ & seculares, si sint juxta in foro externo, regulariter sunt etiam juxta in foro interno sive conscientia. Omnis anima, inquit Paulus ad Rom. 13. v. 1. sublimioribus potestatibus subdita sit: non est enim potestas, nisi à DEO; itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Et paulo inferius: Judex Dei Minister est, vindex in iram ei, qui male agit, ideo necesse est subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.
Et

Et S. Petrus in Epistola 1. c. 2. §. 13. *Subjuncti igitur estote, ait, sive Regi, quasi excellentissive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum: quia sic est voluntas Dei, &c.*

Videtur quidem circa leges civiles in contrarium obitare, quod leges, sicut alii actus, non agant ultra Legislatorum, & agentium intentionem, arg. c. ult. de Præbendis. & l. non omnis 19. ff. de Rebus creditis, secularium autem Legislatorum intentio non fit, ferre leges in ordine ad conscientiam, sed tantum ad externum statum politicum. Responderi tamen potest, licet leges sæculares non semper obligent ex intentione Legislatoris secundi in conscientia, qui est Magistratus secularis, obligent tamen ex intentione, & voluntate Legislatoris primi, qui est Deus, secundum allegata Scripturæ loca; hinc S. Thomas 1. 2. quæst. 96. art. 4. ait: leges hominum iustas habere vim obligandi in conscientia à lege aeterna Dei, à qua mediata derivantur.

37 Verum ab hac recepta sententia, quod leges iustæ in foro externo sint etiam iustæ in foro interno, duæ communiter statuuntur exceptiones. Prima est, si lex sit fundata in præsumptione: tunc enim non aliter obligat in conscientia, quam si id, quod lex præsumit, in rei veritate subsit. v. g. in Novel. 1. c. 2. heres non conficiens inventarium tenetur creditoribus ultra vires hæreditatis etiam emergentia debita solvere, quamvis tot, & tanta bona in hæreditate non inveniatur, quia præsumptio juris est, quod, cum non confecerit inventarium, clam aliqua bona de hæreditate subtraxerit, ut ex textu dicitur c. 2. non obscure colligitur, ibi in principio: & non per ea, quæ forte surripiunt, aut malignantur &c. Item in §. 2. dabit eis penam exactio sua ma-

lignitatis &c. propterea, si revera heres non conficiens inventarium nihil in hereditate surripuerit aut malignatus fuerit, ex communi DD. sententia ultra vires hereditatis in conscientia non obligabitur. Licet vero aliqui existiment constitutionem Novellæ fundari potius in quasi contractu aditæ hereditatis, quod heres adendo hereditatem censeatur tacite promittere creditoribus omnibus satisfactionem, & consequenter ex hac promissione in conscientia obligetur, prius tamen, quod de præsumptione fraudis dictum, probabilius videtur: eò quod omnis quasi contractus supponat intentionem se obligandi ad naturalem æquitatem: nemo autem in dubio censeretur posse se velle obligare cum tam gravi suo damno; nec æquitas naturalis id suadeat, creditores quoque multum conqueri haud possunt, quia si confectum fuisse inventarium, ipsi non plus, quam in hereditate repertum, acceperunt. Similiter, ut innumera alia prætereamus, quorum aliqua ex libro II. Decretal. ex titulo de Præsump. desumi possunt, familiare exemplum est ex 39 Instit. de Liter. oblig. ubi relinquens chirographum suum, in quo se debitorem factetur, per integrum biennium apud creditorem non accepta pecunia, postea in foro externo simpliciter ad solvendum condemnatur, nec amplius cum exceptione non numerata pecunia auditur. Quia tamen hæc obligatio, quæ ex solemnitate literarum oritur, non habet æquitatem naturalem, nec consensum, nisi sub tacita conditione: si pecunia numerata fuerit; & in foro externo præsumptio sit, numeratam fuisse, quod aliàs tanto tempore debitor literas suas apud creditorem non reliquisset, idè si veritas hujus præsumptionis à parte rei non subsit, & debitor nihil acceperit, in conscientia quoque ad nihil restituendum tenebitur.

Non

40 Non tamen idcirco ejusmodi leges in præsumptione fundatæ in foro externo, tanquam iniquæ, reprobandæ sunt: quia licet in uno vel altero particulari casu ob defectum veritatis præsumptæ materialiter injustæ esse possint; formaliter tamen, & in genere regulariter justæ sunt: nam ad tollendum aliquod malum, vel procurandum bonum in Republica (v. g. ut in exemplis propositis heredibus malignandi, & debitoribus debita injustè negandi occasio subtrahatur) leges rectè ob defectum, vel difficultatem aliarum probationum in præsumptione se fundare possunt: quia & præsumptio probationis species est.

41 Præterea etiam hic advertendum, quòd ea, quæ de *præsumptione* juris dicimus, non sint pariter de *fictione juris* accipienda: nam *præsumptio* supponit veritatem, *fictione* autem etiam cognitâ falsitate aliquid certum statuit, ut propterea lex *in fictione* fundata, si de cætero manifestè injusta non sit, etiam in conscientia locum habeat. Ita Canonicus, & alius Clericus de jure communi ex legitima causa à suo beneficio absens, qui *fictione* Juris pro præsentem habetur, optimâ conscientia tanquam præsentem fructus sui beneficii lucratur; ita rati habitio etiam quo ad effectus fori interni *fictione* Juris retrahitur, & mandato æquiparatur. *c. 10. de Regulis juris in 6. si v. g. procurator Titij sine mandato ejus fundum aliquem vendiderit, quam venditionem Titius primùm post annum, vel biennium ratam habeat, emptor non tantùm à die rati habitationis, sed primæ emptionis fructus ex tali fundo perceptos in conscientia etiam suos faciet.*

42 Altera exceptio est, quòd *lex merè pænalis* ante Judicis sententiam non obliget in conscientia, post sententiam verò latam obliget ad non resistendum, & suscipiendam

pœnam: cum enim lex debeat moribus, & natura hominum esse congrua, plerumque non foret rationabile, ut Legislator aliquem obligaret, ut sui ipsius esset acculator, reus, Judex & executor, quod natura admodum grave, & contrarium existeret.

Sed ad hujus *exceptionis* plenum intellectum sciendum est, leges pœnales alias esse *merè & pure* pœnales, alias verò *mixtas*. *Lex pure pænalis* est, quando Legislator non intendit ad culpam, vel reatum in conscientia obligare, sed tantùm ad pœnam: quod ordinariè contingit circa tales actus, qui absolute non contrariantur Juri Divino aut naturali, sunt tamen contra bonos mores politicos, & eorum intermissio confert ad Reipublicæ statum tranquillum & pacatum conservandum. v. g. ne quis noctu sine lumine ambulet, certum vestitum ornatum portet, &c. sicut etiam in Religiosorum Ordinum statutis quædam continentur *merè pænalia*, quæ ad peccatum grave non obligant (neque enim consultum, imò nec semper justum aut validum est, ut in materia leviori Prælati conscientias suorum sub gravi culpa onerent) sed tantùm ad pœnam ob meliorem disciplinæ monasticæ conservationem, v. g. ne Religiosi certo tempore loquantur, opus quamvis honestum, sibi tamen eo tempore non concessum faciant &c. *Dices*, quomodo in hujusmodi actibus, vel legibus potest statui pœna, si nulla sit culpa, aut peccatum: cum tamen pœna describatur esse noxæ, delictorum & peccatorum vindicta, ac cœrcitio, *in l. aliud. 131. in principio & §. 1. ff. de Verb. signif.* Respondetur, hic quidem non intervenire culpam vel peccatum, quod significet defectum coram Deo culpabilem, intervenire tamen culpam, & peccatum significans defectum in genere moris, & contra

tra laudabilem Reipublicæ ordinationem. Aliquando verò etiam accidere potest, ut transgressio legis pœnalis inducat verum peccatum coram Deo, si scilicet fiat ex contumacia, & contentu Magistratûs cum aliorum scandalo, vel perturbatione in Republica.

Alia sunt leges *panales Mixtæ*, quando aliquid prohibetur sub culpa, & pœna; quod ut plurimum accidit in illis delictis, quæ juri divino, aut naturali adversantur, ut in furto, homicidio, & similibus. In his porro duplex est obligatio: una ad culpam etiam in conscientia: altera ad pœnam, quæ regulariter ante Judicis, & Juris sententiam non obligat in conscientia, neque tenetur aliquis sui ipsius esse accusator, Judex & executor. Dico autem *regulariter*: nam aliqua pœnæ sunt, quæ ipso jure, & ipso facto admitti criminis incurruntur; & illæ, si aliam executionem externam non requirant, statim, ut factum illud, cui talis pœna ipso jure annexa est, committitur, in conscientia locum habent, uti sunt censura & irregularitates, quæ ipso facto incurruntur, innabilitas vel impedimentum ad electionem activam vel passivam, ad contrahendum matrimonium &c.

¶ Si verò pœnæ ipso jure illatæ etiam externam aliquam executionem requirant, veluti amissio domini, confiscatio bonorum juxta *c. cum secundum leges. 19. de Hæret. in 6.* privatio beneficii aut fructuum beneficialium &c. tunc ad obligationem in conscientia producendam sententia Judicis *declaratoria* requiritur, ut rectè docet Sanch. *Lib. 2. Moralium. c. 6. num. 11.* nisi lex in specie addat clausulam: *aliâ etiam declaratione non secutâ*, ut in Concilio Trid. *Sess. 23. c. 1. versiculo. si quis autem: ibi cum* (scilicet Episcopum vel curatum non residentem legitimo tem-

pore) *pro rata temporis absentia fructus suos non facere, nec tutâ conscientia, aliâ etiam declaratione non secutâ illos sibi detinere posse.* Ex quo textu bonum argumentum delimitur, quòd sicut aliâs *exceptio firmat regulam in casibus non exceptis*, ita etiam hic exceptio specialis, & insolita clausula: *aliâ declaratione non secutâ*; circa hunc casum arguit & confirmat, quòd aliâs ad pœnas etiam ipso jure inflictas in conscientia præstandas sententia *declaratoria* requiratur.

Si *queras*, quæ sit ergò in effectu differentia, an per sententiam Judicis *condemnatoriam*, vel an per *declaratoriam* inferatur pœna, ne gratis alia pœna per Judicem, alia per ipsam legem imponatur? *¶* hanc esse differentiam, quòd pœna illata per sententiam Judicis debeatur primum à die sententia, pœna autem illata à jure, & postea per sententiam declarata debeatur non tantum à die declarationis, sed retrò à die commissi criminis ipso jure pœnam annexam habentis. Sed ais, ergò saltem frustraneum est illud jus retinendi pœnam, v. g. fructus beneficiales ipso jure amissos in conscientia, si post declarationem omnes etiam retrò precepti restitui debent? *¶* quòd illud jus retinendi in conscientia hoc operetur, quòd res, aut fructus ipso jure amissi non extantes, sed interim consumpti, sive eorum æstimatio aut pretium, si exinde possessor tempore declarationis non sit locupletior effectus, in restitutionem non veniant, sicut de confiscatione bonorum ipso jure statuta ob crimen hæresis, vel aliud tradit Syl. *verbo Hæresis. 1. q. 8. v. Pro his.*

Quod si pœna mortis, aut mutilationis, *44* vel alia corporis afflictiva statuta sit, non potest quidem Reus obligari, ut directe tales pœnas exequatur, v. g. ut venenum bibat, famis inedia se ipsum conficiat &c. quia

quia talis obligatio, utpote naturæ sui conservativa valde contraria, censeretur moraliter impossibilis; tenetur tamen post sententiam non resistere executioni, & debet etiam indirectè cooperari, quatenus est necessarium ad executionem faciendam, v. g. kalas ascendere, collum præbere &c. Non esset tamen gravis peccati arguendus, qui potius naturali mortis, aut supplicii horrore, quam ex contentu Magistratûs executioni minùs promptè obsequeretur.

45 Imò etiam fugientem ex carcere declinandi gravis supplicii causâ, quamvis justè incarcerationum, quàm plurimè DD. à peccato excusant: nimis enim durum videtur obligare homines in conscientia, ut media salvandi vitam suam, quæ juri divino non repugnant; licet per accedens custodes carcerum damnificentur, tum quòd id eorum culpâ eveniret; tum etiam quòd utens jure suo non censeatur alicui injuriam vel injulitiam facere. *l. nullus videtur. ff. de Regulis juris.* Qua de re videri poterit Paulus Lay. *de Legibus. c. 15. n. 7.* & alij apud eum citati.

46 Quæritur VI. an leges tributorum, & vectigalium, quæ à Dominis Territorium imponuntur, obligent in conscientia? Non desunt apud Cov. *in Releci. c. peccatum. de Regulis juris in 6. p. 2. §. 5.* qui simpliciter negant, tales leges in conscientia obligare, adeoque vectigalium & tributorum defraudatores in foro interno tutos esse, & tantùm in foro externo, si deprehendantur, poenâ commissi vel confiscationis mulctari posse. Fundamentum eorum est, quòd omnes leges humanae habentes aliquam poenam annexam non obligent in conscientia: cum Legislatores auctores poenam videatur non intendere ad culpam, & reatum conscientia obligare, sed solâ

poenâ contentus esse. Verùm contraria sententia, quam tenet Cov. *c. l. num. 5.* & P. Lay. in Theol. mor. *l. 3. tract. 3. p. 1. c. 3. num. 5.* & alij communiter, probabilius, & tutior est, quòd nimirum leges tributorum & vectigalium, si justæ sint, hoc est, si late ab habente auctoritatem, si ex justâ causâ, & secundum quantitatem communem, non iniuam, obligent in conscientia non tantùm ad solvendum, sed etiam ad non solum seu defraudatum restituendum. Ratio est: quia lex vectigalium & tributorum fundatur in justitia commutativa, ex qua Principi vel Magistratui pro sua sustentatione debetur compensatio, & reditus annuus propter onera publica & curam regiminis publici ab iis, quorum gratia sustinetur. Id quod valde efficaciter confirmatur ex sententia Christi de tributo à Judæis interrogati *Matth. 22. v. 21. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Item ex verbis Apostoli *ad Rom. 13. v. 5. Necessitate subacti estote etiam propter conscientiam: idè enim* (nota connexionem cum eo, quod dixit de conscientia) *& tributa præstatis, Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes; reddite ergò omnibus debita: cui tributum tributum: cui vectigal vectigal &c.* Non obstat ratio in contrarium allata: quia illud fundamentum ita generaliter positum communiter à DD. rejicitur, præsertim circa leges, quæ ex æquitate naturali, aut justitia commutativa procedunt; cum in similibus additio poenæ principalem obligationem & præceptum non infirmit, sed potius ejus gravitatem arguat, & declaret, mentem Legislatoris fuisse sub gravi culpa adstringere. Licet interim ipsa poena in conscientia ante Judicis sententiam non obliget, & quamvis in conscientia sit obligatio solvendi tributum, non

non tamen tenetur defraudans, antequam condemnetur, bona sua proprio motu in commissum dare, vel poenam statutam exsolvere.

Addunt vero præcitati DD. & cum illis Syl. verbo *Gabella. 3. num. 17.* si vectigal vel tributum communi famâ, vel persuasione populi reputetur iniquum, aut sub prætextu sustentationis congruæ, vel alterius necessitatis impositum in usus non necessarios ad nutriendam pompam superfluum, vel avaritiam cederet, non oriri conscientie obligationem. Quod si consideratis omnibus dubitetur de iustitia tributi, aut vectigalis, maxime si fuerit noviter impositum, & non antiquâ consuetudine introductum, monet Syl. d. l. n. 29. & Mol. Tom. 3. disp. 674. n. 7. & 9. ut confessarii ante factum inclinent Populum ad solutionem faciendam, ne se periculo iniustitiae erga Principem exponant, sicut & alias in dubio ad obedientiam, & reverentiam Principi præstandam inducendus est populus: post factum autem nec semper gravis peccati arguant, nec cogant restituere, quia in dubio melior esse potest possidentis conditio. Minor plerumque videtur difficultas faciendâ cum foederalibus & externis, quibus ob solum transitum per aliquem locum vectigalia, ac pedagia imponuntur: his enim minor est obligatio conservandi alienum Principem, quam subditis suum proprium, nisi in quantum cura alieni Principis etiam in istorum commodum redundat, videlicet ex reparatione viarum, pondatione securitate itinerum, vel quod in tali loco tuto merces emi, & vehi possint. Syl. d. l. n. 8. Ubi etiam in seq. resolvit; eos, qui exigant vectigalia à transeuntibus, teneri ad satisfactionem, si per suam negligentiam itinera & loca sui Territorii minus tuto conservant, & exinde transeun-

tibus damnum evenerit. Et generaliter communis est sententia, imponentem novam, atque injustam tributum, ac vectigalia ad restitutionem, vel aliam æquivalentem compensationem teneri. Quæ de re plura apud prænomatos auctores videri poterunt.

Quæritur VII. an leges infirmantes contractus, vel testamenta, aut alias defunctorum ultimas voluntates propter omisam solemnitatem, vel aliam causam, etiam locum habeant in foro interno, ut ex tali contractu, vel testamento infirmato nihil in conscientia debeat, aut retineri possit?

In celebri hac controversia DD. tam Theologi, quam Jurisperiti in diversas sententias abierunt. Oportet autem prænotare, in quo conveniant, & in quo dissentiant, ut status questionis & difficultas accuratius percipiatur.

Conveniunt I. si contractus, vel alius actus jure nature, aut gentium valeat, eundem verò lex civilis seu positiva non approbet quidem, sed nec improbet, quod tunc non detur actio in foro externo ad multitudinem litium evitandam; sit tamen naturalis obligatio etiam in conscientia stringens, & in foro externo exceptionem pariens, eò quod jure nature talis actus, vel pactum subsistat, prout circa pacta nuda concorditer tradunt Interpretes *I. ff. ad tit. de Obligationibus. & ad tit. Decret. de Pactis.*

Conveniunt II. quod aliquando lex expressè prohibeat contractum, vel alium actum, celebratum tamen non irritet, & annuller, adeoque faciat quidem illicitum, sed non invalidum, ejus propterea observatio etiam in conscientia obliget; quod patet ex *c. ad Apostolicam. 16. de Regularibus.* ubi dicitur, quod multa fieri prohibeantur, quæ si facta fuerint, obtinent

ment roboris firmitatem; sicut ibidem deciditur, quod professio religiosa non debeat fieri ante annum probationis expletum, facta tamen valeat, & sustineatur. Quod ante Concilium Trid. ita obtinuit; in eodem verò Concilio sess. 25. de Regular. c. 25. omnis professio facta ante annum 16. etatis, vel unum probationis expletum non tantum prohibita, sed etiam annullata est. Sic matrimonium contractum non pramissis in Ecclesia denuntiationibus, vel in fraudem priorum sponsalium de futuro, vel cum voto simplici castitatis, aut alio impedimento impediendo, illicitum est & peccaminosum, non verò invalidum, prout in Lib. IV. Tit. de Matrim. contrah. contra interdict. Eccles. §. I. explicatur.

Imò communiter receptum est, quòd in dubio, quando ex verbis aut circumstantiis aliter de mente Legislatoris non apparet, leges prohibitorie ita exponi possunt, ut actum solummodo prohibeant, non invalidum reddant, si de cetero juri naturæ, aut bonis moribus non repugnet, teste Suar. libro 3. de Legibus. cap. 25. & 29. per nota marginalia ad Gloss. in l. 6. C. de Pactis. n. 2. tum argumento d. c. ad Apostolicam; tum etiam ob vulgata juris axiomata, quòd abrogatio juris communis, & præsertim naturalis sit strictè interpretanda, neque in dubio inducenda; quòd infirmitas contractus sit odiosa, & præjudicans; in similibus autem, ubi jura non sunt clara, quòd minimum, hoc est, minoris præjudicium, vel minoris pæne, sit tenendum per regulam 30. & 49. de Regulis juris in 6. Verùm huic sententiæ obstat textus valde clarus in l. non dubium. 5. C. de Legibus. Ubi Imperator expressè rescribit: ea, quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam haberi, licet Legislator fieri prohi-

buerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quòd factum est. Idque confirmatur ex l. 6. C. de Pactis. ex cap. imperiali. 13. Causa 25. quest. 2. ex cap. que contra. 64. de Regulis juris in 6. in quibus locis simpliciter asseritur: que contra legis prohibitionem sunt, inutilia, infecta, & sine viribus estimanda esse. Quare ego magis credo juri conformem doctrinam Gloss. & Hen. Can. in dicto cap. que contra. 64. de Reg. jur. in 6. quòd regulariter actus contra juris prohibitionem celebratus etiam invalidus sit, nisi speciali aliquo jure sustineatur, vel ex circumstantiis, aliisve conjecturis colligi possit, mentem Legislatoris fuisse, actum solummodo prohibere, non irritare, ut in exemplis superioribus adductis. Ad rationes in contrarium facilius est respondere, quàm ad textus juris claros pro hac parte allegatos; nam quòd dicitur in cap. ad Apostolicam. 16. de Regularibus, obtinet in casibus, in quibus habetur juris decisio, vel de mente Legislatoris præsumptio. Alia verò juris axiomata possunt intelligi, quando dubitatur, an certus aliquis contractus propter particulares circumstantias in specie cadat sub juris prohibitionem, si autem constet, esse prohibitum, jam propter cit. l. non dubium. cum concordantibus. non videtur amplius esse dubitandum de ejus invaliditate.

Conveniunt III. quòd lex humana possit invalidare actum civiliter tantum, denegando actionem, vel concedendo rescissionem ejus per officium Judicis, manente interim naturali obligatione, usque dum actus in foro externo rescindatur: veluti si minor tutore auctore hereditatem lucrosam repudiarit, aut damnosam adierit, & postea restitutionem in integrum postulet. l. 1. & seq. C. Si tutor vel curat. interven. si v. g. prohibeatur sub certâ pœnâ vendi-

venditio frumenti, aut aliarum mercium extra territorium &c. in similibus casibus is, qui accepit rem alienam, retinere potest usque dum à Judice revocetur; dummodo contra justitiam commutativam ob defraudationem justii pretii, vel metum illatum nihil peccatum sit: tunc enim in foro interno etiam ante sententiam judicis restitutio facienda est, & quidem ex sententiâ Sanch. de Matrim. lib. 4. disp. 9. num. 4. tamen si metus fuerit levior, qui in foro externo non mereatur restitutionem, modò fuerit causa, sive quâ non fuisset contractum. Ille verò, qui promissit, & necdum tradidit, nec in foro externo, nec in interno obligatur; est enim illa naturalis obligatio propter justam prohibitionem fori externi inefficax, & etiam in foro externo parit justam exceptionem contra adversarii petitionem, sicut regulariter, cui competit actio ad dati repetitionem, vel contractus rescissionem, eidem multò magis datur exceptio ad retinendum. *l. nihil interest. 112. & l. in vitus. 136. §. 1. ff. de Regulis juris & dolo petitur, quod mox restitui debet. l. dolo. 8. ff. de Doli mali, & metus exceptione.*

52 *Conveniunt IV.* quòd lex humana possit actum aliquem jure naturæ, vel gentium subsistentem ita annullare, ut nulla prorsus nec naturalis, nec civilis, sive in foro externo, sive interno obligatio inde nascatur; imò nec tutâ conscientia in tali actu persisti, aut aliquid exinde retineri possit. Ita Concilium Tridentinum annullavit coneractum matrimonii sine Parocho & testibus celebratum. Ita lex civilis irritat contractum à pupillo infantie proximo sine auctoritate Tutoris initum, *l. quod pupillus. 41. ff. de Condict. indeb. l. pupillus. 59. & ibi Gothof. ff. de Oblig. & act.* etiam jus naturæ in genere qui-

dem producit obligationem ex consensu, non simpliciter, sed quatenus consensus est *justus*: in quibus autem particularibus casibus consensus justus, vel injustus sit, lex humana declarare & decidere potest.

* Hucque referri potest privilegium S. 13 *C. Vellejani* fœminis concessum, ne pro aliis efficaciter intercedere, seu fidejubere valeant. Item constitutio S. C. *Macedoniani*, ex qua filiusfam. non tenetur reddere Mutuum acceptum, nisi cum consensu patris acceptum, vel in rem seu utilitatem ejus, aut lumpus aliàs à patre suppeditandos verum sit. *Molina de I. & L. tom. 2. disp. 30. n. 2. Less. l. 2. c. 20.*

Sed jam in quinto magna est dissensio, quando lex humana præscribit certam formam actui v. g. electioni, alienationi rei Ecclesiasticæ, testamentis, aut codicillis &c. quâ formâ non servatâ actus in foro externo invalidus reputatur, utrum in tali casu ob omisam formam actus non tantum *civiliter*, sed etiam *naturaliter* annullatus sit, ut nec in foro interno ullum effectum habeat, ut qui v. g. ex non solemnî electione dignitatem, ex mala alienatione rem Ecclesiasticam, ex imperfecto testamento hereditatem, vel legatum consecutus est, ne quidem in conscientia retinere possit?

Sanè Fachin. *l. 4. Controv. cap. 5.* acriter contendit, solemnitates testamentorum nullam vim habere in foro interno, si constet de voluntate defuncti, ad eoque institutum, vel legarium in testamento non solemnî in conscientia tutum esse, imò heredem ab intestato in conscientia obligari, ut sequatur voluntatem defuncti, quamvis deficiat juris positivæ solemnitas. Argumentum est, quòd ex voluntate defuncti etiam non solemnî, dummodo ex sana & deliberata mente procedat, jure naturæ, & ex naturali obligatione debeat ut id, quod

quod defunctus voluit, licet in foro externo pro eo consequendo actio non detur: id quod non leviter hoc modo probatur. Ubi solum repeti non potest, ibi saltem naturalis est obligatio, ubi enim nulla profusus solvendi est obligatio, quocumque errore solum, repeti potest. *l. quod indebit. 7. & l. quod pupillus. 41. ff. de Condit. indeb. sed relicta in testamento non solemni, & soluta repeti non possunt. l. 2. C. de Fideicommissis. l. non dubium. 16. C. de Testamentis. ergo naturali obligatione debentur. Eandem opinionem alio fundamento adjuvat Panor. *inc. cum esset. 10. de Testamentis. & in c. quia plerique 8. de Immunit. Eccles.* quod solemnitates actuum, & testamentorum à jure civili ex præsumptione & ob evitacionem fraudis, quæ circa talia committi solet, inducæ sint; leges autem fundatæ in præsumptione locum non habeant in conscientia, quando de veritate, & enixa voluntate defuncti constat *per tex. not. ab. in l. fin. C. de Fideicom.**

His tamen non obstantibus probabilius videtur, quod docet Covar. *in dicto c. cum esset. de Testam. num. 12. & seq.* solemnitates testamentorum (idem est de aliorum actuum, vel contractuum substantialibus solemnitatibus, quibus non observatis in foro externo annullantur) etiam in foro animæ vni, & effectum suum habere, neque retineri posse in conscientia, quod ex contractu, vel testamento nullo (citra spontaneam agnitionem hæredis, de qua infra) acceptum est; è contra tutum esse hæredem ab intestato, si testamentum defuncti nullum expugnaverit, utrunque de voluntate ejus confiterit.

Ratio est I. quòd leges & præcepta Legislatorum, atque etiam judicium iusta in foro externo, etiam sint iusta in foro interno, ut superius *in quest. 5.* probavimus; neque ef-

set conveniens, ut Juxta alicui in foro externo iuste adjudicaretur hæreditatem contra voluntatem defuncti in testamento non solemni expressam, & tamen in conscientia accipiens tutus non esset.

II. Lex ex domina rerum, & potest ex causa uni dominium auferre, & contra voluntatem ejus in alium transferre, ut accipiens etiam in conscientia tutus sit, sicut in jure *prescriptionis, & usucapionis* manifestum est. Ergo multò magis ex defectu solemnitarum ob publicam utilitatem introductarum poterit impedire dominii translationem contra voluntatem transferre volentis, & aliis, scilicet legitimis hæredibus, & præsertim filiis (quibus jure naturæ & gentium potius, quàm extraneis debetur, *l. cum ratio. 7. ff. de Bon. dam.*) adjudicare: cum minus præjudicii sit non acquirere, quàm acquisitum perdere.

III. Ad valorem cujusque actus etiam in foro interno duo requiruntur, scilicet voluntas, & potentia *per tex. inc. cum super. 23. de Offic. Deleg.* prout in Phylis non movetur ex mea voluntate lapis, si pondus virium potestatis resistat. Quidquid ergo testator in testamento non solemni voluerit, effectum non habebit, si potestas id faciendi jure prohibente non fuit, *l. hac consultissim. n. 21. §. 1. Cod. de Testamentis.* ibi: *ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus, &c.*

IV. *In c. innstruit. 20. de Electione.* non obscure colligitur, quòd illegitimè natus absque dispensatione electus non possit salva conscientia dignitatem acceptare, licet hoc impedimentum illegitimæ nativitatis jure tantùm humano statutum sit.

V. *In extravag. ambitiosa. de Rebus Ecclesie non alien.* non tantùm alienans res ecclesiasticas sine solemnitate, sed etiam male alienatas recipiens excommunicationem incurrit; quod fieri non posset, si accipiens in

in conscientia non peccaret; siquidem excommunicatio non nisi ob peccatum mortale incurrat. Quae duae postremae rationes valde obstant illis, qui putant, electionem, vel alienationem rei ecclesiasticae contra jus tantum humanum celebratam in conscientia observari posse.

Ad primum & potissimum argumentum in contrarium respondet Cov. non esse *naturalem*, sed *moralem* tantum, & *honestatis* obligationem. Mihi salvo meliori iudicio videtur etiam dici posse, non probari absolute in allegatis legibus, nec in *l. ult. C. de Fideicommissis*, quod relicta in testamento non solenni, & per errorem soluta repeti nequeant: cum regulare sit, quod ex omnibus causis, quae jure non valuerunt, vel non habuerunt effectum, soluta per errorem repeti possint. *l. ex his omnibus. 54. ff. de Conact. indeb.* * Sed hoc, quod haeres, de cujus principali praesidio agit, possit suo juri, quod haberet contra testamentum non solenne, renunciare, & *agnoscere* (quod verbum in sensu juris significat *acceptationem, consensum* &c. prout DD. *agnoscere* & *acceptare* Legatum in testamento relicto pro synonymis accipiunt. Harp. ad §. 2. *l. de Legatis. num. 14.*) voluntatem defuncti, idque juris interpretatione censetur facere solvendo minus solenniter relicta, postquam agnitionem non sit amplius locus penitentiae *juxta reg. 21. in 6. quod semel placuit; amplius assistere non potest*. Ita non obscure colligitur ex ipsis textibus allegatis, *ind. l. non dubium. 16. C. de Testament. ibi: Et si voluntas defuncti circa legata, & fideicommissa legibus subnixis non sit, tamen si haeres sua sponte agnovit, implendi eam necessitatem habeat*. similis textus est in *l. 2. C. de Fideicommissis*, ubi haeres comperiens voluntatem defuncti non solen-

nem, & tamen solvens, juris interpretatione censetur eandem approbare. Denique in *l. fin. C. eod.* quae clarius repetitur in *§. fin. l. Fideicom. haered. dicitur*, quod testator *fidem haeredis elegerit, &c.* ideoque supponendum, quod haeres de praestando fideicommissio fidem suam interpoluerit, alias enim, si contradixisset, non potuisset testator *ejus fidem delegasse*. Et hoc, si de foro *externo* loquamur.

Quantum ad forum *interium* quaestio eo recidit, an dicta *juris interpretatio*, ex qua solvens inutile relicto censetur approbare voluntatem defuncti, in effectu sit *praesumptio*, aut potius *factio*, juxta tradita superius *quest. 3.* quod cum dependeat a voluntate legislatoris, quae diversimode a DD. explicatur, ideo non est facile certum aliquid statuere. Ferme mihi videtur, dictam interpretationem in effectu *factio* comparari, quia leges citatae simpliciter volunt, ut defuncti voluntas semel agnita firma maneat, ex qualiqua obligatione inde exorta. Notum tamen contrarium erroris dammare: nam illa verba *in l. 2. C. de Fideicom. cum non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati factio esse videatur*; valde etiam probabiliter ac *praesumptione*, quod scilicet haeres sponte renunciaverit juri suo voluntatem defuncti sequendo, & fideicommissum inutiliter relicto praestando, intelligi possunt; qualis *praesumptio* in foro quidem externo foret *juris & de jure*, non admittens probationem in contrarium per text. in *d. l. 2. ibi: frustra ab haereditibus ea de re* (scilicet de praestito fideicommissio inutiliter relicto) *ibi: questio moveatur*; in foro autem interio cederet veritati, si tale fideicommissum haeres non cum animo renunciandi juri suo, sed mere ex errore juris solvisset.

Cete-

Cœterum verò si ponatur casus, quòd hæres non habuerit certam scientiam voluntatis defuncti, sed solummodo confisus scripturæ, aut depositioni testium (quæ à parte rei potuit esse falsa, subornata, contra vel præter mentem defuncti) non solemniter relicta per errorem juris solverit, an tunc repetitionem non habeat? id in dictis legibus non deciditur; neque etiam, an ex sola conscientia voluntatis defuncti, qui necdum solvit, ad solvendum teneatur? licet enim ex voluntate defuncti sive naturalis, sive moralis obligatio nascatur, ea tamen (sive spontanea agnitione hæredis d. l. non dubium. 16. Cod. de Testam.) inefficax est, sicut obligatio pupilli sine tutoris auctoritate. * Quod autem quidam aiunt, hanc obligationem operari retentionem per remedia juris etiam in conscientia avocabilem, puto ita intelligendum, quòd rem ex testamento non solemniter sine vi, aut fraude obtentam liceat quidem retinere, quamdiu dubium aliquod de valore testamenti, vel an hæres ab intestato secutus sit, & agnitus voluntatem defuncti, superesse potest, non autem, si manifestè constet de invaliditate testamenti, & simul de factò hæres ab intestato declaravit voluntatem suam, quòd jure ex lege sibi competente contra voluntatem defuncti uti velit, tamen decretum Judicis non intervenerit; cum enim sciam me perditurum causam in judicio, planè æquitas naturalis non admittit, adversarium justam causam foventem per molestam litem cum jacturâ temporis, expensarum, amicitiar, & animi pacationis vexare,

61 Ad alterum respondetur negando, quòd leges præscribentes actibus formas substantiales fundentur in præsumptione, licet motivum condendæ legis fuerit evitatio fraudis. Neque cessante ratione legis in particulari casu cessat lex generalis formam

actui statuens, nisi ratio generaliter cesset, sicut si matrimonium hodie post Concilium Tridentinum coram centum testibus absque Parocho contraheretur, non ideo valeret, tamen in hoc casu periculum abnegandi matrimonium cessaret. * Alias instantias, quas adducit Fach. l. cit. quòd multa negantur in foro externo, quæ non obligant in foro interno, sicut ex emplacònit de denegata actione oblationem infra dimidium justii pretij, de actione *quantum minoris*, vel *redhibitoria* ultra annum vel medium non extensa, facile est resolvere ex superius dictis, quòd nempe aliud sit ad minuendas lites actionem in foro externo denegare, & aliud ipsum actum ejusque obligationem annullare.

§. IV.

De promulgatione, acceptatione, & abrogatione Legum.

SUMMARIÆ.

63. Scriptura non est de Substantia legis.
64. Publicatio legum qualiter fiat.
65. Scientes legem non obligantur ante lapsum 3. mensium.
66. Constitutiones inferiorum ligant etiam ante duos menses.
67. Leges Pontificie Romæ tantum promulgata quæ sensu de Stylo ligent ubique.
68. Legum effectus an dependeat à populi acceptatione.
69. Contra legem dissimulante legislatore non acceptam currit consuetudo.
70. Legem abrogare quis possit?
71. Statuta inferiorum à S. Pontifice confirmata quis possit abrogare?
72. Derogatio legis quid sit?
73. Declarare legem quis possit?
74. Regula quaedam utiles circa declarationem & interpretationem legum.
75. Mens legis præferenda est verbis.
76. Epikia, seu interpretatio ex bono & æquo cui competat?
77. Equitas rigori juris præferenda.
78. Epikia non admittitur circa solemnitates substantiales actuum.

79. Cessante ratione legis, quando cesset ipsa lex?
 80. Odis restringenda, favores ampliandi.
 81. Correctio juris strictè accipienda.
 82. Ex paritate rationis potest aliquando fieri extensio juris.
 83. Verba legis non faciliè improprianda.
 84. Jura juribus concordanda.
 85. Dispensatio quid?

63. Quamvis absolutè ad substantiam legis non desideretur, ut in scripturam redigatur, & lex vel constitutio positiva tantum accidentali, & extrinsecè denominatione *sus scriptum* dicatur ad distinctionem juris consuetudinarii, quod absque constitutione per mores hominum inducitur, sicut cum communi tradit Harp. *ad §. 9. Dist. de*

64. *I. N. G. & C. ** requiritur tamen, ut sive per scripturam publico loco affixam, sive per praconis proclamationem ita publice, ut in hominum ex lege obligandorum notitiam devenire possit; *cur enim culpabimus eos, inquit Imperator in Nov. 66. cap. 1. qui postea ignoraverint constitutiones.* Porò de promulgatione legum Imperialium habetur *in d. 66. Nov.* quòd non obligent, nisi postquam fuerint promulgatae in cujusque Provinciae Metropoli; & insuper duo menses elapsi, ut intra hoc temporis spatium sufficiens notitia haberi possit.

65. Quare tamen aliquis priùs in notitiam talis legis devenerit, tamen ante lapsum duorum mensium ad ejus observationem non adstringetur. Quod generaliter obtinet, quoties Legislator ad obligationem suae legis vel longiorem, vel breviorum terminum non praescripsit, prout in Concilio Trident. *Sess. 24. de Reform. Matr. cap. 1. in fine* statuitur, quòd irritatio matrimonij clandestini primùm post 30. dies à die promulgationis vim habeat.

Non ignoro, quòd multi DD. contrarium doceant apud Barb. *in cap. 2. hoc tit. num. 6. exillimantes*, quòd lex sive impe-

rialis, sive alia habens certum tempus annexum, obliget eos, qui ante finitum illud temporis spatium notitiam legis acquisiverunt per textum *in cap. 1. de Postulat. Pral. ibi: sufficit, ut ad constitutionis observationem teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatà &c.* Cui addi potest *regula 31. juris in 6. quòd certius certiorari ulterius non debeat.*

Sed recto juris, & verborum sensui magis consona est nostra sententia, quam praeter alios etiam docet Nav. *de Constitutionibus cons. 1. n. 8. Menoch. de Arbitr. Judic. lib. 2. casu 185. n. 7.* etenim *in cit. Nov. 66.* dicitur, *leges primùm post duos menses valere: in citato loco Concilij: quòd decretum de reformatione matrimonij primùm post 30. dies robur habere incipiat: in bulla Pii IV. super declaratione temporis ad observanda decreta Concilij Trid. jure communi sancitum est, ait Pontifex, ut constitutiones nove vim non nisi post certum tempus obtineant &c.* Quae sane verba in propria significatione satis indicant, quòd tempus legi adjectum universim sine distinctione tam respectu scientium, quam ignorantium obligationem suspendat. Accedit, quòd mens Legislatoris tempus legi adjectis fuerit, tollere confusionem in populo, ne aliqui propter ignorantiam priùs, aliqui propter ignorantiam ferius obligentur; quae confusio minimè tollitur, si tempus adjectum respectu scientium obligationem legis non remoretur.

Ad Contraria respondetur, ea procedere ex supposito jam negato, quòd lex ante lapsum temporis obligare inceperit: neque enim *in cap. 1.* propositum fuit summo Pontifici nostram quaestionem decidere, sed aliam: nimirum, quòd ad obligationem legis sufficiat promulgatio in communi, & non requiratur, ut singulis per mandatum speciale

F

ciale

ENGEL
 DECRETUM
 PII IV.
 SUPER
 DECLARATIONE
 TEMPORIS
 AD
 OBSERVANDA
 DECRETA
 CONCILII
 TRIDENTINI
 GIII
 720

66 ciale inſinuetur. Deinde *illud cap.* loquitur de conſtitutione alicujus Cardinalis; quã in re eſt advertenda communis doctrina, tradita à Panor. *in cap. 2. hoc tit. num. 7.* quòd in conſtitutionibus Legislatorum inferiorum à ſummo Principe non habeat locum illa *Novell. 66.* ſed ſi tempus certum expreſſum non habeant, obligent ſcientes ita, ignorantibus verò poſt tempus arbitrarium, quo rationabiliter poteſt præſumi de ipſorum notitia, & poſt quod tempus non debuiffent conſtitutionem ignorare, ſicut dicitur *in cap. 1. de Conceſſ. præbend. in 6.*

67 Speciale eſt de ſtylo Curie Romanæ circa Bullas ſummi Pontificis, quòd vim habeant obligandi, quàmprimùm in eadem Curia Romana publicantur, & in *arce campi Flore,* ac ad valvas Baſilicæ Apoſtolorum affixæ ſunt, & in Cancellaria Apoſtolica pro publicatis habentur, teſte Barb. *d. l. num. 9. cum citatis ibidem.* Attamen hic ſtylus limitandus eſt, ut in primis poſitiſſimum procedat circa cauſas beneficiales & ſimiles, in quibus S. Pontifex liberam poteſtatem habet, non autem circa ea, quæ proximè conſcientiam tangunt, ut circa cenſuras Eccleſiaſticas, jurisdictionem Confeſſariorum in foro pœnitentialem, &c. nam ſimilia debent etiam in partibus innotefcere & publicari, ne ignorantibus peccati arguantur, vel periculum animarum incurrant. *arg. cap. tum infirmitas. 13. de Pœnit.* Præterea ſi v. g. circa beneficiales cauſas aliquid novi Romæ conſtituatur, habeat quidem effectum, ſi cauſa ex partibus Romani perveniat; ſi verò in partibus præfertim ultramontanis agitur, ſecundùm jus ordinarium, & conſuetudines ibi vigentes judicabitur, ſi talis bulla ibidem publicata, & recepta non ſit: nam ſtylus Curie non in omnibus extenditur extra Cu-

riam, maximè cum naturali æquitati ſit conveniens, ut leges non publicatæ, adeoque ignoratæ, non ligent, & Pontifex per generales leges non intendat ſemper particularibus locorum ſtatutis, & conſuetudinibus derogare, niſi exprimat. *cap. 1. hoc tit. in 6.*

De acceptatione legum quotidiana queſtio & controverſia eſt, an legis effectus & obligatio à populi acceptatione dependeat, & qualiter illud accipiendum ſit, quod vulgò circumfertur, legem non acceptatam non obligare: Enimverò aliqui cum Nav. *hoc tit. conſil. 1. q. 5.* ſimpliciter aſſerunt, vim & ſubſtantiam legis à populi acceptatione pendere, & omnes leges habere tacitam conditionem: *ſi accipientur;* pro quibus facit textus *in cap. in iſtis. 3. §. leges diſt. 4. ibi: leges inſtituuntur, cum promulgantur; firmantur, cum moribus utentium comprobantur.* Item *in l. de quibus. 32. ff. de Legibus, iſta leges, ait JC. nulla ex cauſa nos tenent, quam quòd judicio populi receptæ ſint.*

Verùm rationi magis conſentaneum eſt, quòd, cum populus in omnibus juſtis præceptis obedientiam Legislatori tam in foro interno, quàm externo debeat, ut in *priore §.* demonſtratum, non ſit in poteſtate populi, an legem acceptare, vel rejicere velit: non acceptari autem aliquando legem poſſe vel ex ignorantia, quia v. g. Romæ tantùm lata per Ordinarios locorum in partibus nunquam promulgata fuit; vel ex cauſa, quia continet aliquod notabile gravamen, propter quod utiſter in ſingulis locis obſervari non poteſt, & inſuper Legislator, qui non ignorat, vel facile ſcire poteſt neglectum ſuæ legis, ſaltem tacitè connivendo acquieſcit. Vid. etiam text. *in cap. ſiquando. 5. de Reſcriptis.* ubi declarat S. Pontifex, quòd juſte ſuſpendatur executio Mandati Apoſtoli-

sollici, si videatur continere aliquod notabile gravamen, usque dum S. Pontifex ea de re certioratus obligationem aut remittat, aut repetat. Similes textus sunt in c. *pastoralis*. 8. de *Fide instrum.* cap. cum *teneamur*. 6. de *præbendis*.

Non obstant, quæ in contrarium allata sunt; nam ille textus in d. *g. leges*. in primis est Gratiani, cujus autoritas non est decisiva. Deinde explicari potest de confirmatione legum extrinseca, & accidentali, non intrinseca & substantiali, quatenus scilicet leges moribus utentium receptæ extrinsecam suam perfectionem, & vigorem consecutæ sunt, non verò quod ante hanc receptionem vim propriam obligandi ex se non habuerint. Alter textus in l. *de quibus*. 32. ff. de *LL.* procedit de illo antiquo tempore, quando potestas leges ferendi, & magna pars imperii penes populum Romanum fuit; postea verò, quando populus lege Regia potestatem suam in Principem transtulit juxta l. 1. ff. de *Constitut.* nulla fuit relicta populo autoritas legem, aut ferendi, aut approbandi. Maxime autem in causis Ecclesiasticis & spiritualibus dicta lex 32. locum non habet: quia in istis potestas ferendi legem immediatè à Christo, Apostolis, eorumque Successoribus data est, & nunquam penes populum fuit.

69 Illud quoque circa acceptationem legum advertendum est, quod si lex dissimulante Legislatore non observata sit, lapsu 10. annorum aboleatur: sed hoc, si nunquam recepta sit; si verò aliquando recepta, & postea per contrarium usum intermissa, ad eam tollendam, si *eccl. statuta* sit, 40. annorum spatium requiritur. Laym. in *Theol. mor.* in *act.* 4. cap. 3. num. 4. Garc. de *Benef.* p. 7. cap. 1. num. 27. Qua de re inferius in *Titulo de Consuetudine* plura dicemus. Sin autem Legislator inleat & urgeat,

legem suam recipi, non obstante gravamine à populo proposito, nec iniquitas legis manifesta sit, secundum obedientiam ei debitam parendum erit: sæpe enim homines veteres corruptelas, & malas consuetudines difficulter relinquunt, non tamen propterea semper eis indulgendum, si aliud pro Republicæ utilitate expedire Principi videatur.

Intet *Abrogationem*, *Derogationem*, *Declarationem legis*, & *dispensationem in lege* differentia facienda est. Nam *abrogatio* significat totalem cassationem & substitutionem legis. * Fit autem *abrogatio* aliquando per consuetudinem contrariam, de qua inferius: aliquando per ipsum Legislatorem, vel successorem ejus ob mutatas circumstantias temporum, rerum, & causarum: *nonnunquam enim*, ait Joannes XXII. in *extravag.* 2. de *Verb. signific.* quod *conjectura profuturum creditur, sequens experientia nocivum ostendit, idè non debet reprehensibile judicari, si Canonum Conditor Canones à se, vel suis Prædecessoribus editos revocare studeat, si obesse potius viderit, quam prodesse.* Dico etiam per successorem posse revocari constitutionem antecessoris: idque tametsi haberet clausulam: *hæc immutabili, & in perpetuum valitur à lege sancimus &c.* cum enim par in parem, aut antecessor in successorem æqualis dignitatis, non habeat imperium, vel jurisdictionem, idè etiam lex aliqua successori ab antecessore præscribi non potest, à qua ei recedere non liceat. cap. *innotuit*. 20. de *Elect.*

Et hoc non tantum de constitutionibus imperatoris, aut pontificis, sed etiam inferiorum Principum, & Legistorum accipiendum est, prout superius diximus, statutum prædecessoris Episcopi, vel Capituli sede vacante posse à successore Episcopo revocari.

Sed quid, si talia statuta inferiorum Legislatorum à Summo Pontifice, vel Imperatore confirmata sint, anne nihilominus ab inferioribus revocari poterunt? Distinguedum putat Decius, *in cap. cum accessissent. §. hoc tit. num. 18.* an statuta inferiorum sint *contra jus commune*, in quibus propterea ex defectu potestatis statuendi confirmatio superioris fuit necessaria; vel an statutum fuerit *propter jus*, & per se validum, ac confirmatio superioris tantum accidentaliter, & corroborativa? Illo casu censet, statutum ab inferiore amplius revocari non posse, cum per confirmationem, à qua totam substantiam accepit, facta sit lex superioris, cui inferior derogare non potest. *Clement. ne Romani. 2. in princip. de Elect.* secus verò in casu posteriori, in quo statutum substantialiter est inferioris. Sed quia huic distinctioni obstat textus in eodem *cap. cum accessissent.* ubi suppressio *Primitivus* in Ecclesia Cathedrali, & ejus fructuum inter Canonicos distributio fuit statutum Capituli *contra jus commune*, teste *Gloss. ibidem in V. confirmatum:* cum jure communi non liceat Capitulo præbendam canonicalem, præsertim verò dignitatem suppressere, & tamen hoc statutum, licet à Summo Pontifice necessario confirmatum, potuit à Capitulo ipso facto contraveniendo revocari; idcirco circa primum distinctionis à Decio assignatæ membrum alia distinctione utitur Abbas *in dicto cap. cum accessissent. n. 2.* quam etiam probat *Fag. in eodem cap. n. 12.* nimirum, si statutum confirmatum à superiore concernat favorem publicum, vel aliorum, quàm statuentium, non possit revocari ab inferiore: possit autem, si concernat principaliter favorem ipsorum statuentium, ut *in d. cap. cum accessissent. n.* ubi reditus dignitatis suppressæ accreverunt reliquis Capitularibus: eo enim casu sit re-

vocatio ad illum modum, quo quilibet potest favori, aut privilegio suo renunciare.

Derogatio significat particularem legis immutationem, quæ se habet vel ex parte ipsius legis, quando Legislator unum legis articulum mutat, vel à generali constitutione certos casus speciales excipit; vel ex parte subditi, quando eidem Legislatori rescriptum, privilegium, aut dispensationem contra legem concedit.

Declaratio est vera legis interpretatio secundum mentem Legislatoris. Hæc etiam aliquando inferioribus in lege superioris competit. Sic summus Pontifex, quamvis inferior sit jure divino & naturali, & illud abrogare, vel in eo dispensare nequeat, declarare tamen potest, & verum ejus sensum exponere. Licet verò etiam alij viri docti possint interpretationes legum Divinarum, & humanarum facere, eæ tamen probabiles solummodo sunt, non autoritativæ & decisivæ, sicut Summi Pontificis.

Cæterum circa hanc privatam interpretationem, quam faciunt privati DD. aliquot utiles regulæ traduntur, quæ tum in iudiciis, tum in scholis frequentissimè adduci solent. Ut I. quod *interpretatio* legum potius menti, quàm verbis Legislatoris convenire debeat: *non enim debet intentio verbis, sed verba intentioni deservire. cap. secundo requirit. 21. de Appell. Et scire leges non est verba callere, sed vim & potestatem. l. scire. 17. ff. de Legibus.* Textus notabilis *in l. scire. 13. §. 2. ff. de Excus. tutorum.* ibi: *sed etsi maximè verba Legis hunc habeant intellectum, tamen mens Legislatoris aliud vult.* Unde *in l. contra legem. 29. ff. de Legibus* in fraudem legis facere dicitur, qui *salvis verbis legis mentem ejus circumvenit;* ut in vulgari exemplo, si prohibitus noctu ambulare sine lumine, lumen quidem deferat, sed ita absconditum, ut à

aut à nemine agnoscat &c. & in *cap. ult. de R. I. in 6. certum est*, ait Pontifex, quod is committat in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatē.

II. Juxta verosimilem mentem legislatoris leges universales, vel admodum rigorosae nonnunquam benignā aliquā interpretatione secundum bonum & æquum * explicandæ sunt, & ab his aliqui casus in specie excipiendi ob rationabiles considerationes, de quibus si Legislator interrogatus fuisset, implemet excepisset, non enim possunt omnes casus legibus comprehendi, sed illi, qui plerumque & ordinariè accidunt, *l. non possunt. 12. l. nam ad ea. 5. ff. de Legibus. atque illa interpretatio secundum bonum & æquum, Epiecia, aut præsumpta mens Legislatoris vocatur.*

Huc etiam pertinet textus in *l. placuit. 8. C. de Judiciis*, ubi Imperator rescriptit, quod in omnibus causis potior esse debeat aequitatis, quam stricti juris ratio. Verum quia in *l. 1. C. de Legibus* idem Imperator interpretationem inter aequitatem & jus strictum sibi reservavit; & in *l. prospexit. 12. in fine ff. Qui & a quibus manumissis. Juris C.* vult legem etiam duram observandam esse, si ita scripta sit: & Aug. in *l. 3. dist. 4.* ait: non de legibus, sed secundum leges judicandum esse; ideo Fach. *lib. 1. Cont. 3.* sequenti distinctione rem componit; vel enim verba legis, ejusque mens adeo clara sunt, ut salvâ ratione recti sermonis non possint aliam interpretationem habere? & servanda est lex, quamvis dura: vel verba legis sunt generalia, quæ in particularibus casibus, salvâ verborum generalitate, & ratione recti sermonis, possunt habere interpretationem ex bono & æquo? & procedit *d. l. placuit*: vel denique dubitatur, quid justum, quid æquum sit? & juxta *d. l. 1. C. d. LL.* Princeps consulendus est.

Præterea in legibus, quæ formas substantiales actibus præscribunt, ex communi DD. sententia Epiecia aut interpretatio contra verba & formam legis admitenda non est: quia rigor talium legum bonum publicum concernit, nisi aliter mens legislatoris colligi possit. Ita docent non valere matrimonium etiam quacunquē urgente necessitate sine Parocho & testibus contractum. Barb. *ad Concil. Trid. sess. 24. c. 1. n. 160.* Sanch. *de Matr. l. 3. disp. 17.*

III. Similiter ob cessantem rationem legis rectè nonnunquam fit interpretatio ex mente legislatoris cessare ipsam legem, *c. cum cessante. 60. de Appell. l. adigere. 6. ff. de Jure patronatus.* Quod tamen ita intelligendum est, ut si totalis & adæquata (non particularis, aut impulsiva solum) legis ratio generaliter cesset, tunc etiam lex generaliter cessare dici possit; si verò ratio in particulari tantum casu cesset, frequens est, ut præsertim in legibus formas substantiales præscribentibus, vel aliàs conformitatem publicam respicientibus obligatio legis adhuc etiam in illo particulari casu perseveret. Si verò ex non observatione legis, cujus ratio in particulari cessat, nullum oriatur in communi scandalum, ut maximè accidit in legibus falsâ præsumptione fundatis, dicendum etiam est, talem legem in particulari casu, præsertim verò in conscientia non obligare.

IV. Leges pœnales, odiosæ, aut magnum præjudicium afferentes sunt strictæ interpretationis, & non ulterius, quam secundum verborum strictam proprietatem sonant, etiam ex paritate rationis extendendæ: è contra leges favorabiles ampliori interpretatione ad juvandæ. *c. in pœnis. 49. c. odia. 15. de Regul. jur. in 6.*

V. Etiam leges exorbitantes à jure communi, & aliarum legum correctoriæ strictè

interpretandæ sunt, neque regulariter cen-
setur plus de priori lege mutatum, quàm ex-
pressum. *l. precipimus. 32. C. de Appell.*
& si ex pluribus prioris legis articulis unus
solus mutatus, aut una sola exceptio addi-
ta, in reliquis lex inmutata manet juxta di-
ctum Gloss. communiter receptum *in l. in
his. 15. ff. de Legibus: quod exceptio firmet
regulam in casibus non exceptis.*

82 VI. Ex paritate rationis, rerum, perso-
narum, & aliarum circumstantiarum, quod
decisum est in uno casu, per interpretatio-
nem etiam ad alios casus dubios, & non de-
cisos extendere oportet juxta vulgare, quod
ubi eadem est ratio (adequata scilicet sine
apparente disparitate) eadem sit juris con-
stitutio. *l. non possunt. 12. cum l. seq. & l.
ideo. 27. ff. de LL.*

83 VII. Verba legis accipienda sunt secun-
dum propriam significationem, & non im-
propriam, nisi aliter constet de mente Le-
gislatoris. *l. non aliter. 69. ff. de Legatis 3.*
in dubia autem, & ambigua significatione
verbi præferenda est, quæ communi homi-
num acceptioni, vel menti legis aut æquitati
magis correspondet, vel ad pœnas & odia
minuenda, favores autem ampliandos ma-
gis convenit.

84 VIII. Correctio jurium non facile admit-
tenda, sed si Canones, aut leges inter se di-
screpantes proferantur, nec ex contextu de
manifesta correctione appareat (solet enim
quandoque jus pœterius derogare priori)
de aliqua conciliatione seu concordia cogi-
tandum *cap. cum expediat. 29. de Elect.*
in 6. Quid autem, si inter jus Canon. &
Civile discrepantia sit? superius in proœ-
mio *sub. num. 19.* dictum est.

85 Demùm *consuetudo*, præsertim secun-
dum quam jam aliquando in contradictorio
judicio judicatum est, optima legum inter-
pres censetur. *l. si de interpretatione. 37.
ff. de Legibus.*

Dispensatio est relaxatio legis in aliquo
speciali casu, vel particularibus personis
publicâ authoritate facta. Hæc regulariter
illi tantum competit, qui supra legem est,
scilicet Legislatori, vel successori ejus; in-
ferioribus tamen etiam nonnunquam vel ex
speciali privilegio; aut consuetudine, aut ex
præsumpta mente superioris ob magnam
causam, & datâ morali impossibilitate su-
periorum ad eundem conceditur. Qua de re
inferius hoc eodem libro *in Tit. de Majori-
ritate, & obedientia.* plura dicemus, præ-
sertim *in §. 4.* ubi de potestate dispensandi,
quæ competit Episcopis, agemus. De dis-
pensatione etiam circa impedimenta Ma-
trimonii dicemus in *Lib. IV. Tit. XVI. de
Matrim. contract. contra interdict. §. 3.
n. 11.* Et ad dispensationes pertinent multa,
quæ paulo post *in seq. titulo. de Rescri-
ptis.* & *infra Lib. V. de Privilegiis.* trade-
mus. In aliis quoque specialibus titulis de
particularibus dispensationum casibus tra-
ctandi occasio se offeret.

Si denique casus aliquis in materiâ di-
spensationis difficilior emerferit, videri
poterit Thomas Sanchez. *de Legibus lib.
6.* Paulus Layman. *in Theol. Moral. lib.
1. tract. 4. cap. 22.*

§. IV.

TITULUS III.
De Rescriptis.

SUMMARIUM.

1. Rescriptum quid?
2. Rescriptum aliud Gratia aliud Justitia.
3. Differentia inter Rescripta, Privilegia, & Mandata.
4. In quibus conveniant rescripta gratia, & justitia.
5. Excommunicatus an & quale rescriptum impetrare possit?
6. Rescripta constant narratione, supplicatione, & conclusionem.

7. Rescripta